Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

Олониитын-политическэ газетэ

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

1991 АВГУСТ 21 СРЕДА № 164 (18287)

сэн 6 мун.

СССР-тэхи Онсо байдалай талаар гүрэнэй комитедэй 1-дэхи тогтоол

СССР-тэхи Онсо байдалай талаар гүрэнэй комитедэй 1-дэхи тогтоол

1. Онсо шахардуу байдалай хуулитай гурим тухай» СССР-эй Хуулитай, мүн СССР-эй ГКЧП-гэй Тогтоолнуудтай зохилдуулан, ниитын гурим сахиха, гүрэнэй, обществын ба эрхэтэдэй аюулгүй байдал хангаха талаар хуули хамгаалгын зургааануудай ба Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй ашаг үрэтэй худэлмэри СССР-эй Прокуратура, МВД, КГБ ба Оборонын министерство хангаха.

Митингнүүдые, жагсаалнуудые, мүн забастовконуудые үнгэргэлгэ хоригдоно.

Шухала болоо hаань, комендантска саг тогтоохо; нютагуудта патруль эмхидхэхэ, шалгалта хэхэ, хилын харуулай ба тамуужанай гурим шангадаха талаар хэмжээнүүдые абаха.

Гүрэнэй ба ажахын шухала барилгануудые, мүн тэрэшэлэн ажамидарал хангадаг эмхи зургааануудые, хиналта доро абаха, хэрэгтэй болоо hаань, тэдэние хамгаалха.

Тухирhан шэнжэтэй элдэб үгэ хүүр тарааха, хуули гурим хазагайруулха, үндэhэ яhатанай хоорондо зуришэлдөө үүдхэхэ ябадалые hүжэрөөхэ, онсо шахардуу байдалай гурим дэй салингай хэмжээнүүдые гуримшуулха талаар хэмжээ ябуулганууудые хоёр долоон хоногой болзорто хараалха.

12. Ургаса хуряаха талаар тохёолдоhон хүшэр хүндэ байдалые, үлэн хооhон байдалай аюулай тохёолдоод байhаниие хараада абан, худөө ажахын продукци бэлэдхэлгые, хадагалалгые ба буйлуулгые эмхидхэхэ талаар яаралтай хэмжээнүүдые абаха. Худөөгэй ажалшадта техникэ, запас частьнуудые, түлишэ-тоhодолгын зүйлнүүдые ба бусад материалнуудые үгэжэ, боломоор бухы туhаламжа үзүүлхэ. Ургаса хуряалгада туhалхынь тула предприятинууд болон эмхи зургааануудай худэлмэришэд болон алба хаагшадые, студентнэр ба сэрэгэй албатадые худөө нютагуудта эльгээлгые хойшолуулангүй эмхидхэхэ.

13. 1991—1992 онуудта саад ба огород эрхилхэ дуратай городой бухы ажаhуугшадые 0,15 гектар хүрэтэр хэмжээнэй газарай участогуудаар хангалгые хараалhан Тогтоол СССР-эй Министрнүүдэй кабинет хоёр долоон хоногой болзорто бэлдэхэ.

14. Ороной түлишын-элшэ хүсэнэй комплексые кризисhээ гаргаха ба үбэлдэ бэлдэхэ талаар хойшолуулашагүй хэмжээ ябуулганууде СССР-эй Министрнүүдэй кабинет хоёр долоон хоногой болзорто түсэблэжэ дүүргэхэ.

15. 1992 ондо гэр байра барилгые үндэhөөрнь hайжаруулха, хүн зониие гэр байраар хангаха талаар бодото хэмжээнүүдые hарын болзорто бэлдэжэ, арадта мэдээсхэ.

Гүрэнэй, кооперативна ба хубиин гэр байрын барилга хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ табан жэлэй тодорхой программа хахад жэлэй туршада зохёохо.

16. Хүн зоной социальна хэрэглэмжэнүүдтэ түрүүшын ээлжээнэй анхарал хандуулха гээд түбэй ба нютагуудай засагай болон хүтэлбэриин зургааануудые уялгалха. Түлбэригүй медицинскэ хангалга ба арадай hуралсал горитойгоор hайжаруулха арга боломжонуудые бэдэрхэ.

ПРАВИТЕЛЬСТВЕННА ТЕЛЕГРАММА

Москва. Кремль. Янаевта

Совет хүтэлбэриин мэдүүлгые ба Совет арадта хандаhан хандалгые Буряадай республикын ветерануудай советэй президиум сүм дэмжэнэ. Нэгэдэхи тогтоол соо найруулагдаhан программа бодото дээрээ бэелүүлэгдэхэ бээ гэжэ найданабди.

Ветерануудай советэй президиум, Республикын ветерануудай советэй түрүүлэгшэ СССР-эй арадай депутат, СССР-эй Верховно Советэй гэшүүн С. В. АНГАПОВ.

Улаан-Удэ, Советүүдэй байшан,
Республикын ветерануудай совет.
1991 оной августын 20.

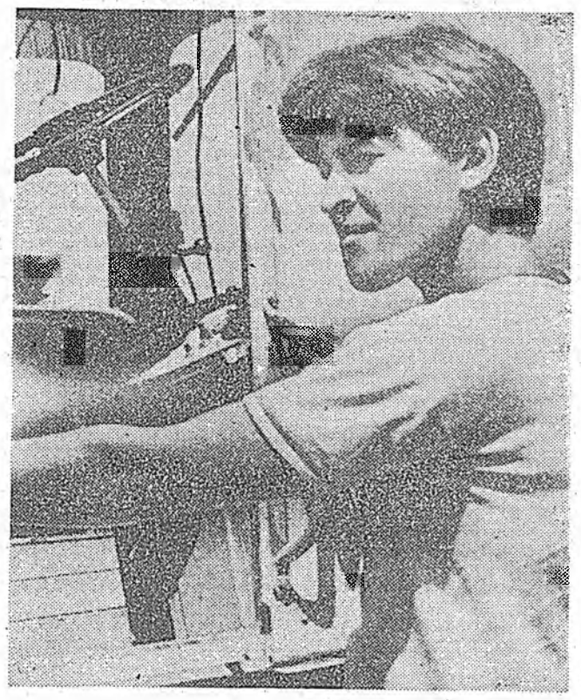

Тэжээл бэлэдхэлгэ—91

ШЭМЭТЭ, СИЛОС НӨӨСЭЛНЭ

Кабанскын шубуунай фабрика район соогоо эгээл томо ажахынуудай нэгэн болоно. Тус ажахыда эмхидхэгдэhэн силос дарагшадай томодхогдоhон звеное Александр Иннокентьевич Гусев хүтэлбэрилдэг.

Бор гэжэ hууринда 120 гектар газарта ороohото ургамалнуудые холижо тариhан газарай үбhэ ногоо табан «КСК-100» түхэлэй агрегадууд сабшана. Агрегадуудые даагшад Александр Жуков, Сергей Третьяков, Михаил Ключеров, Александр Идрисов, Сергей Залюбовский гэгшэд халаанайнгаа даабари үдэр бүри үлүүлэн дүүргэнэ.

Ажахыда hүүлэй дүнгөөр 4000 тонно силос нүхэндэ дарагдаад байна. Дүн хамта 9000 тонно шэмэтэ тэжээл нөөсэлхэ түсэбтэй.

Силосэй нүхэн дээрэ «К-700» түхэлэй хоёр трактор үбhэ ногоо даража нягтална. 10 самосвал хойно хойноhоо hубарилдан, силосэй нүхэн тээшэ сабшагдаhан ногоо зөөнэ. Жолоошод Александр Самойлов, Геннадий Бабкин, Николай Карнобаев, Сергей Щапов, Виктор Соколовский болон бусад халаан соогоо хорёод эрьесэ хэнэ.

— Бидэ июлиин 23-hаа силос даража эхилээбди. Ажахы 1480 гектар талмайда ороohото ургамалнуудые тариhан юм. Ургаса яhала hайн, hая хура бороо орожо, ехэ hаатуулаа,— гээд звеное хүтэлбэрилэгшэ А. И. Гусев хэлээ hэн.

Силос дарадаг нүхэнэй дэргэдэхи шэгнүүршэд Зоя Ивановна Булытова, Надежда Сергеевна Нечкина гэгшэд үнэн сэхээр хүдэлхые оролдодог гээшэ.

Шубуунай фабрикада витаминтай ногооной гурил гаргадаг дүрбэн АВМ-0,65 түхэлэй агрегадууд хүдэлнэ. Тус агрегадуудай коллектив бүхэн 700 тонно витаминтай ногооной гурил татаха түсэбтэй. hүүлэй мэдээгээр 350 тонно ногооной гурил нөөсэлгөөд байна.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: механизатор Сергей Третьяков; «КСК-100» түхэлэй агрегат ороohото ургамалнуудые сабшажа ябана.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Шухала мэдээсэлнүүд

ШЭНЭ ДЭЛГҮҮР

Гонзод гэhэн түхэреэн оройтой, саб сагаан сайр ханатай гоё байшан Загарай hууринай тэг дунда баригдажа, олоной анхарал татадаг болоhон байгаа. Энэ хадаа шэнэ базаар болоно.

112-дүрбэлжэн метр талмайн 80 дүрбэлжэн метрынь худалдаа наймаанай зал юм. Эндэнь алаабхинууд зохидоор хэгдэнхэй. Хүнүүд тэрэ алаабхиин саана байжа, элдэб эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдаха аргатай болохо. Тус магазинай нэгэ таладань худөө ажахын продуктнуудай магазин нээгдэбэ. Тэрэ магазин 32 дүрбэлжэн метр талмай эзэлдэг.

Дэлгүүрэй дэргэдэ 5—5 тонно хэмжээнтэй 2 холодильник бии. Тиихэдэ 7—7 тонно хэмжээнэй юумэ хүргөөжэ, гутаангүй байлгаха гү, али өөрын дураар hэрюуншэг гү, али хүйтэншэг болгожо байха оньhон түхеэрэлгэтэй.

— Хүн зомнай нилээд ехэ бэлэг ababa гээшэ. Мүнөө районой колхоз, совхозуудhаа ерэhэн хүнүүд мяха, hү, овощ болон бусад продуктнуудые холодильнигууд соо хээд, хэдэн үдэр соо худалдаха аргатай болобо. Бидэ мүн лэ холоhоо асарhан алим жэмэс болон бусад юумэеэ үбэл, зун илгаагүй худалдаха дүүрэн аргатай болобобди,— гэжэ районой дэлгүүрэй директор Людмила Иннокентьевна Пахомова хоорэнэ.

С. ОЧИРОВ.

ХЭЛСЭЭ БАТАЛБА

hаяхан Хитадай Арадай Республикын Хэйлунцзян провинциин Цынган гэжэ уездын түлөөлэгшэд манай республикын зүүн районуудай нэгэн—Хориин район ерэжэ, хэлсээ баталба. Тиигэжэ хитад огородшод, хэлсээнэй ёhоор, ерэхэ хабарhаа районой дүрбэн ажахын харьяата газар дээрэ үгэрсэ, капуста тарижа ургуулхань.

Хитад огородшэд капустаар, үгэрсеер гансашье энэ райондо ажаhуугшадые бэшэ, мүн хүршэ районуудай, Улаан-Удэ хотын хүн зониие хангахаар хараална. Тиигэжэ урдандаа огородой эдеэнэй яhала баяр ургаса хуряадаг байhан Хориин район худоо ажахынгаа энэ hалбариие хитадуудай ту hаламжаар hэргээхэ байна.

А. АРДАНОВА.

СССР-тэхи Онсо байдалай талаар гүрэнэй комитедэй 2-дохи тогтоол

ТҮБЭЙ, МОСКОВСКО ГОРОДСКОЙ БА ОБЛАСТНОЙ ГАЗЕТЭНҮҮДЫЕ ГАРГАХА ТУХАЙ

СССР-тэхи Онсо байдалай талаар гүрэнэй комитет иигэжэ тогтооно:

1. Хэблэгдэн гарадаг түбэй, Московско городской ба олониитын политическэ хэблэлнүүдые иимэ газетэнүүдээр саг зуура хизаарлаха: «Труд», «Рабочая трибуна», «Известия», «Правда», «Красная Звезда», «Советская Россия», «Московская правда», «Ленинское знамя», «Сельская жизнь».

2. Түбэй, Московско городской ба областной бусад газетэнүүдые, олониитын-политическэ бусад хэблэлнүүдые дахин гаргаха асуудал СССР-эй ГКЧП-гэй тусгаар байгуулагдаhан зургаанаар шийдхэгдэхэ.

СССР-тэхи Онсо байдалай талаар гүрэнэй комитедэй мэдүүлгэ

СССР-тэхи ОНСО БАЙДАЛАЙ ТАЛААР ГҮРЭНЭЙ КОМИТЕДЭЙ МЭДҮҮЛГЭ

СССР-эй зарим нютагуудта онсо байдал соносхоhон түрүүшын үдэр хүн зон hанаагаа амарhан шэнги болоод байгаа гэжэ элирбэ. Ямар нэгэн шухала үйлэ хэрэгүүд адаглагдаагүй. Ороние шахардуу шанга байдалhаа гаргаха талаар абтажа байгаа хэмжээнүүдые дэмжэhэн эрхэтэдэй олон тоото хандалгануудые СССР-эй ГКЧП-дэ ороно. Орон доторнай болоhоо байhан үйлэ хэрэгүүд тушаа хилын саанаhаа ерэhэн түрүүшын мэдээсэлнүүд мүн лэ эдэ хэмжээнүүд ойлгогдоо гэжэ гэршэлнэ. Юуб гэхэдэ, манай ядерна орондо гуримгүй, ямаршье хүтэлбэригүй байдал тохёолдогшо аа гү гэжэ хариин оронууд айhан байгаа. Онсо байдал соносхоhонтой дашарамдуулан, манай общество доторшье, хилын саанашье зарим тэды этигээгүй, аюул хүлеэhэн ушарнууд дайралдана. Тэрэньшье үндэhэтэй: hүүлэй жэлнүүдтэ манай гүрэндэ хараалагдаhан олохон зорилгонууд бэелүүлэгдэдэггүй байгаа бшуу. Арад зоной этигэл найдал нэгэнтэ бэшэ харюулагдаагүй. Мунөө совет хүтэлбэрилэгшэдэй ажал ябуулгын хүн зоной этигэл найдалда хүртэхынь түлөө бухы шадалаараа оролдохобди.

Шахардуу шанга байдалhаа уламжалан абтаhан хэмжээнүүдые Эхэ ороноймнай союзна болон автономито олонхи республикануудые дэмжэнэ. Конституцяар хараалагдаhан эрхыемнай СССР-эй ГКЧП хаhахаяа байнагүй гэжэ арад зон ойлгоно.

Бүгэдэ арадай нэгэн hаналтай байха ёhотой. Энэ хатуу шэрүүн үе сагта РСФСР-эй хүтэлбэрилэгшэд Б. Ельцин, И. Силаев, Р. Хасбулатов гэгшэдэй байгша оной августын 19-нэй үглөөгүүр гараа табиhан хандалга олоной hанал бодолдо таарамжагүй байна. Тэрэ бүгэдэндэ эсэргүү удхатай. Хууляар тодорхойлогдоhон онсо тусгаар байдалай гуримда таарамжагүй үйлэ хэрэгүүдтэ сэхэ түлхиhэн үгэнүүд энэ хандалга соо дайралдана.

СССР-тэхи Онсо шахардуу байдалай талаар гүрэнэй комитет тэсэмгэй, гүнзэгы ухаатайгаар харилсан ажаллаха эрмэлзэлтэй байжа, харюусалгагүй, бодомжогүй ябадал үүсхэhэнэй хэрэгүй гэжэ энэ удаа hэргылээд орхихо гэжэ шиидэбэ. Россин хүтэлбэрилэгшэд дахяад бэеэ дээрэ үргэхые оролдоо. Теэд Россида ажаhуугшадай үндэhэн шухала аша туhада харюусамаар хубилалтануудые бэелүүлхэ гээд арад зон хүлеэнэ бшуу.

ССР Союзай бухы нютагуудта энээнhээ хойшо СССР-эй Конституци болон СССР-эй Хуулинууд эгээл дээдын гол ёhо болон hэргээгдээ гэжэ дахяад тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Хашартай болошоhон хооhон үгэнүүдые хэлэнгүйгөөр, бидэ абаhон шиидхэбэринүүдээ бодото дээрэнь заатагүй бэелүүлхэбди гэжэ найдуулнабди.

СССР-эй Верховно Советэй гүрүүлэгшын тогтоол

СССР-эй Верховно Советэй бэшэ сессиие зарлаха тухай

Онсо нютагуудта онсо шахардуу байдал тогтоохо тухиин СССР-эй Верховно Советэй баталмажаа дээрэhээ Совет Социалис Республикануудай Верховно Советэй ээлжээтэ бэшэ сессиие 1991 оной августын Москва хотодо зарлаха.

Верховно Советэй Түрүүлэгшэ А. ЛУКЬЯНОВ.

Кремль.
19 августын 19.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕТЭЙ СЕССИИЕ ЗАРЛАХА ТУХАЙ

Верховно Советэй ээлжээтэ бэшэ сессиие августын сагта РСФСР-эй Совет Социалис Республикануудай Верховно Советэй Президиум баталаа.

(РосТАСС).

РСФСР-эй ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭДЭЙ ХАРАА БОДОЛ

Орон дотор гурим байгуулха талаар совет хүтэлбэрилэгшэдэй онсо тусгаар хэмжээнүүдые РСФСР-эй Президент Б. Н. Ельцин дурагүйгөөр угтажа абаhан байна. Гарагай хоёрто болоhон пресс-конференци дээрэ Россин хүтэлбэрилэгшэдэй гар табилгатай хандалга тараагдаа hэн. СССР-тэхи Онсо шахардуу байдалай талаар гүрэнэй комитет «хуули буса» гэжэ тэрээн соо бэшээтэй.

РСФСР-эй хүтэлбэрилэгшэд СССР-эй арадай депутадуудай онсо тусгаар съезд зарлаха эрилтэ табяад, «бүгэдэ ниитын болзоргүй забастовко» хэхыень зониие уряалба.

(РосТАСС).

СССР-ЭЙ ПРЕЗИДЕНТЫН УЯЛГАНУУДЫЕ ДҮҮРГЭГШЫН УКАЗ

МОСКВА ХОТОДО ОНСО БАЙДАЛ СОНОСХОХО ТУХАЙ

СССР-тэхи Онсо шахардуу байдалай талаар гүрэнэй комитедэй 1991 оной августын 19-дэ абаhан 1-дэхи Тогтоол дүүргэнгүй, митинг, манифестацинуудые эмхидхэхэ, гуримгүй байдалда хүн зониие түлхихэ hэдэлгэнүүд болоно, Совет Социалис Республикануудай Союзай ниислэл Москва хотодохи байдалай шахардуу болоhон дээрэhээ СССР-эй Конституциин 127(3)-дохи статьятай тааралдуулан, эрхэтэдэй аюулгүйе сахихын тула тогтоохомни:

1. 1991 оной августын 19-hөө Москва хотодо онсо байдал соносхохо.

2. Москвагай сэрэгэй округой сэрэгшэдые командалагша, генерал-полковник Н. В. Калининиие Москва хотын комендантаар томилхо. Онсо байдалай гурим сахиха асуудалнуудые тааруулан хүтэлбэрилхэ талаар заатагүй бэелүүлэгдэхэ захиралтануудые тэрэ гаргаха эрхэтэй.

ССР Союзай Президектын уялганууде дүүргэгшэ Г. ЯНАЕВ.

Москва, Кремль.
1991 оной августын 19.

СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ КАБИНЕДТЭ

19-дэ союзна республикануудай түлөөлэгшэдэй хэйгаар Союзно-роспубликанска валютын кабинедэй заседани үнгэргэгдэбэ. СССР-эй Премьер-министрэдэхи орлогшо В. И. Щербаков заседаниие хүргэ.

Тор агсагдадаг түхэриттэ орохо, коммерческэ урьдтай гуримаар худалдан абтадаг арадай хэрэглэмжын республикануудаар хубаарилха, правительствануудай хэлсээнүүдэй ёhоор гадаадын зарим оронуудта худалдажа абаhан валютые хэрэглэхэ, урьhаламжнүүдые бэелүүлхэ талаар асуудалнууд зүбшэн хэлсэн асуудалнуудаар зохихо шиидхэбэринүүд баталгаа.

СССР-ЭЙ КОНСТИТУЦИОННО ХИНАЛТЫН КОМИТЕДТЭ

СССР-эй Конституционно хиналтын комитедэй түрүүлэгшэ С. Алексеев, комитедэй гэшүүд С. Босхолов, С. Мирзоев, М. Пискотин, В. Филимонов гэгшэд удаадахи удхатай мэдүүлгэ баталан абаба:

«М. С. Горбачевой үбшэлжэ, СССР-эй Президентын уялганууде дүүргэжэ шадахагүй болоhон тухай, Г. И. Янаевай СССР-эй Президентын уялганууде даажа абаhан тухай, СССР-эй зарим нютагуудта онсо байдал соносхоhон тухай, Онсо шахардуу байдалай талаар гүрэнэй комитет байгуулhан тухай ба СССР-эй гүрэнэй засагай дээдын зургаанай уялганууде тэрээндэ дамжуулhан тухай мэдээсэhэн хуулита актнуудтай танилсаад байхадаа, СССР-эй Конституциин болон бусад Хуулинуудай эрилтэнүүдые нарин нягтаар сахиhан лэ ушарта иимэ хэмжээнүүд юридическэ үндэhэтэй болохо гээд мэдээсэхэ уялгатайбди гэжэ СССР-эй Конституционно хиналтын комитедэй гэшүүд тоолоно.

Эдэ актнуудые хаража үзэхын ба тэдээндэ юридическэ сэгнэлтэ үгэхын урда тээ комитедэй гэшүүд СССР-эй гүрэнэй засагай хуули абадаг ба хиналта бэелүүлдэг саг үргэлжын зургаан болохо СССР-эй Верховно Советэ хандажа, СССР-эй Верховно Совет СССР-эй Конституциин 127(3)-дохи статьягай 15-дахи пунктгай тааралдуулан, СССР-эй зарим нютагуудта онсо тусгаар байдал соносхохо тухай СССР-эй Президентын уялганууде дүүргэгшын Указые баталха асуудал хаража үзэхөөр хараална гү гэhэн эрилтэ табяа гээд тэмдэглэгдэнэ.

Онсо шахардуу байдалай талаар гүрэнэй комитедые байгуулhантай дашарамдуулан, СССР-эй Конституциин 113-дахи статьягай 13-дахи пунктын ба «Онсо байдалай хуули ёhото гурим тухай» СССР-эй Хуулиин 2-дохи статьягай 13-дахи хубиин ёhоор бухы орон доторх онсо байдалые гансаараа СССР-эй Верховно Совет соносхохо аргатай гээд тэмдэглэнэ.

Хэрэгтэй мэдээсэл абаад байхадаа, СССР-эй Конституционно хиналтын комитет саашадаа СССР-эй Конституциин 124-дэхи статьягай болон СССР-тэ Конституционно хиналта тухай Хуулиин хараалhан статус ба гуримтай тааралдуулан, ажалаа ябуулха гээд мэдүүлгэ дотор хэлэгдэнэ.

(ТАСС).

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

ХАМТЫН АЖАХЫ ХЭЗЭЭДЭШЬЕ ДЭЭРЭ

Хубилган шэнэдхэлгын хүсэлтэй һалхин бүхы орон соохий һайн, муушье юумые үндэһеернь урбуулжа, иишэ тиишэнь тараан хаяжа байна гээшэ ааб даа. Зарим юумые тархиень — уруунь, тагалсагыень — өөдэньшье харуулаад табижархина.

Иимэ хүлгөөтэй сагта, хото городуудай, промышленностиин хүдөө ажахые улам ехээр хашажа, үрэжэлтэй һайн газар дайдыень хам шүүрэн абажа, бүхы дээрээ ажал хэрэг эрхилэлгын улам дөрөйтожо байһан сагта хүдөөгэй таряашад, малшад өөһэдынгөө үнөөхи зоболонто ажабайдалдаа шадалаараа аһасалдаад, амиды мэндэ үлэхэеэ яһалал ороолдоно гээшэ.

Хүдөө ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ гол анхарал хандуулха, тэрээндэ бүхы шухала юумэ, мүнгэ зөөри гамгүй үгэхэ гэжэ байгаад хэды олон тогтоол, Хуулинууд, Президентын Указуудшье гараа гэшэб. Тэд хүдөөгэй таряашад, малшадай һуудал байдал, ажалайнь эрхэ байдал һайн болоногүй, улам муудажа байна. Үнөөхил үрдынхидаал адли хүдэлмэрийн эгээл һайн хүсэн — залуушуул хүдөө нютагуудһаа хото городууд руу арилжал байдаг зандаа. Эндэ залуу айлнуудта гэр байра абаха, эдеэ хоолоршье хангагдаха талаар арга боломжонь ехэ байна ха юм.

Нүгөө талаараа хүдөөгэйнгөө заншалта ажабайдал, ажал хэрэгтээ урбаагүй, тэндээ үлэһэн хүнүүд баһал юумэмнай саашадаа һайн, эльбэг болохо бэшэ аабы гэжэ найдана. Тэдэнэйл ороолдогоор, хүнгэн бэшэ ажалай ашаар мүнөө иимэ орёо бэрхэтэй сагташье колхоз, совхозуудныа һалаа, һандараагүй байна. Мяхан, һүн, талха таряан гэхэ мэтэ бага, ехэшье һаа, абтанал ха юм даа.

Тэд хүдөөгэй ажалшадай найдалые мэхэлхэгүйн, тэдэнэй урма зориг той, этигэл түгэс хүдэлхынь тула юу хэхэ ёһотой гээшэбибди?

Мүнөө ажахы эрхилэлгын элдэб онол аргануудые хэрэглэхэ, али бүхы зөөри хэрэгсэлнүүдые гүрэнэй бэшэ болгожо, тодорхой эзэдтэй болгохо гэнэбди. Энээн тухай тоогүй олон арсалдаан, шууяаншье гарана. Хэблэлдэ, радио болон телевиденеэр олон ондоо һанамжануд хэлэгдэнэ. Хэниинь зүб, хэниинь бурууб гэжэ абаһаар хэлэхэньшье бэрхэтэй.

Иимэ шаг шууяан, хии утаа мана тогтоогоон соогуур олонхи зон тархяа эрьешэнэ, хайшаашье нэнгэхэеэ ойлгожо ядана. Эгээл тиимэһээ газар, машина, техникэ, адууһа, мал, гэр байра худалдажа абаад, мүн түлөөһэгүйгөөршье абаад, үмсын, фермерскэ ажахы гү, али арендынэ ажахы болоод, хүдэлхэ дуратайшуул үшөөл тиимэ олон бэшэ байна ха юм.

Эдэ бүгэдэн тушаа өөрынгөө һанамжа гэхэ гү, али хэдэн ажаглалта хэлэхэ һанаатайб.

Жэшээлхэдэ, хүдөө нютагуудта бэеэ хүсэд даһан таряашадай, үмсын, фермерскэ ажахынуудые, хамтын-хамжаанай (кооперативна) ажахынуудые олон болгоо һаа, хүн зониие эдеэ хоолоор хангалга хараа байса һайжарха зэргэтэй гэнэбди. Энэшье зүйтэй.

Гэхэтэй хамта, минии һанахада, тэрэ урданай зонхилон захиралгын ёһотойл түхэл маягтайгаар хүтэлбэрилэгдэдэг совхозуудай байһан сагта таряашадай болон хамтын-хамжааануудай амидарха, ашаг-тайгаар ажаллахань бэрхэтэй. Совхозуудта хүдэлжэ байһан зон өөрын мэдэлэй зөөригүй, юрын лэ хүлһэншэд болоно ха юм. Юуб гэхэдэ, совхозуудай газар, уһан, бүхы зөөри хэрэгсэлынь гүрэнэй гэжэ тоолгодоно бшуу.

Хүдөөдэ колхозууд гү, али совхозууд байгаа һаань, дээрэ гү гэһэн асуудалай гарахада, колхозуудынь дээрэ гэжэ олон хүнүүд хэлэдэг байна. Колхозуудта ажахы кооператиана гуримаар эрхилэгдэжэ, хүнүүдэй хубиин хэрэг ажахын, бүгэдэ арадай хэрэгтэй зүбөөр таарадлуулагдана гэхээр.

Анхандаа хүдөөдэ хүн зонной өөһэдынгөө һайн дураар хамтаржа, бүхы юумэеэ нэгэдхэзд, колхоз боложо хүдэлһэнэйнь ашаар лэ гушаад онуудай үлэн хоочон үедэ хүдөөгэйхин амиды гарасалдаа гээшэ һааб даа. Дайнай урдахи жэлнүүдтэшье колхозууд яһала шанга шадалтай боложо, хүн зоной байдалшье барат боложо эхилээ һэмнай даа.

Харин мүнөө колхозуудые совхозуудтай хамта абаха танаггүйгөөр шүүмжэлхэ, нэрэ хүндыень доошонь дараха, газавшалха ушар олон болонхой. Хөйшаншье гэжэ һаань, колхозуудые үгы болгохол һэдэлгэ гергагдана бшуу.

Тэдэй эдеэ хоолой хомор болоһоной түлөө гансахан колхозууд зэмэтэй аал? Хүдөө нютагуудта хамтын ажалай тогтоһон сагһаа хойшо колхозуудые дээрэһээ зонхилхо засагай зургаанууд захагүй байгаа. Тэдэнэйл буруу политика бэелүүлһэнэй гэмээр колхозууд хүгжэлтынгөө дээдэ шатада гаража шадаагүй.

Эдэ бүгэдые хүдөөгэй зоной олонхинь һайн ойлгодог. Тиимэһээл тэдэнэр ажахыгаа хамтын гуримаар эрхилэх һаанай, дээрэ гэжэ тоолоно. Юуб гэхэдэ, колхозууд лэ бэеэ даажа, ажахыгаа эрхилхэ, демократиин ёһо гуримуудые һуургүй үргэнөөр хэрэглэхэ, уставайнгаа ёһоор бүхы асуудалнуудые өөһэдөө мэдэжэ, шиидхэхэ аргатай байна.

Энээн дээрэһээл ороной олохон республика, область, хизаарнуудта зарим совхозуудай хүдэлмэришэд ажахыгаа колхозууд болгоё гэжэ дурадхадаг болонхой. Нёдондо Алтайн хизаарта 22 совхоз колхозууд болгогдоо. Красноярска хизаарта, манай хүршэ Эрхүүгэй областьдошье иимэ жэшээнүүд олон. Ажахые эрхилэлгын гуримые хубилгаха гэжэ хүн зоной дороһоо өөһэдөө үүсхэл гаргадаг болоһые хараада абахаар.

Би эндэ колхоз совхоз хоёрые бэ бэедэнь зүришэлдүүлхэ, гансал колхоздо таряашадай болон фермерскэ ажахынууд һайнаар хүтжэхэ аргатай гэхээ һананагүйб. Ажахые эрхилэлгын шэнэ гуримууд хаанашье адли эрхэтэйгээр хүгжөөгдэхэл даа.

Гэбэшье эдэ бүгэдэнтэй хамта нэгэ иимэ юумэн тухай заатагүй хэлэлтэй.

1960-аад онуудта бүхы орон соо, тэрэ тоодо манайшье республикада дээрэһээ шанга захиралта үгэжэ, хашажа байгаад колхозуудые совхозууд болгодог ушар дэлгэрээ һааб даа. Тиихэдээ хуулита эрхэнүүд, мүнгэ һангаар хангалгын гуримууд, элдэб тогтомол нормативууд хуу хазагайруулагдадаг, зоной һанал бодол, хүсэл эрмэлзэл оройдоошье хараада абтадаггүй байгаа. Үнгэрхэдөө колхозуудай Уставаар ойроо хүртэшэгүй гэжэ тоотой байһан хубаагдадаггүй жасын мүнгэ зөөриие дура зоргоороо гүрэнэй жаса болгожорхидог ушар олон һэн.

Иимэ юумэн олонхи ушарта республикын, нютагай Соведүүдэй сэхэ хабаадалгатайгаар хэгдэдэг байгаа. Ушарынь юуб гэхэдэ, совхозууд гээшэ совет ажахы гэхэ гү, али гэрэнэй зүгһөө захирагдаха зонхилогдохо ажахынууд ха юм. Тиимэһээ мүнөө Соведүүдэй гол зорилго юуб гэхэдэ, тэдэнэр өөһэдын мэдэлэй ажахынуудые эмхидхэхэ гэжэ оролдохо бэшэ, харин газар дээрэ хүдэлхэ дуратай таряашадай, фермерскэ, хамтын-кооперативна ажахынуудые эмхидхэхэ, газар хубаажа үгэхэ гэжэ оролдохо ёһотой.

Һүүлэй жэлнүүдтэ урдань томодхогдоһон совхозуудые соморшог болгоходоо, тэдэниие совхоз зандань үлөөхэ гү, али колхоз болгохо гү гэхэдэ, диилэнхи зон хамтын ажахы эмхидхээ һаамнай, дээрэ гэжэ гараа үргэдэг байна. Тиигэжэ мүнөө Хориин районой Анагай нэгэ отделени байһан — Буламай, Кабанскын районой Байгал-Хударын совхозой отделени байһан — Корсаковай, Мухар-Шэбэрэй районой нэгэ отделени байһан — Боомой колхозууд бии болгогдоо.

Эдэ ажахынуудые хубилган шэнэлһэнэй шалтагаан олон. Гэбэшье хүн зониинь бэеэ даагаад, өөһэдынгөө дураар ажахыгаа эрхилхэ, нютагаа, зоюйнгоо байдалые һэргээхэ гэһэн зорилгонь гол шухала ааб даа. Хэнэйшье мэдэһээр, анхандаа колхозууд байһан аад, нэгэ тэзшээ хүсөөр хамталагдажа, бүхы юумэнь доройтожо эхилээ ха юм. Эгээл тэрээн дээрэһээ тэдэ дурсагдагша Булам, Боом, Корсаково тосхонууд орхигдожо шахуу захалһан, тэндэ социальна болон соёлой, ажаһуудалай шэнэ барилгашье мүртэй хэгдэхэеэ болиһон байгаа бшуу.

Нүгөө талаараа, колхозуудта үйлэдбэриинь ашаг үрэ үгэсэ совхозуудайхиһаа хараа байса дээшээ байна. Жэшээлхэдэ, 1990 оной дүнгүүдээр республикын колхозуудта худэлжэ байһан хүн бүхэндэ абахада, 7310 түхэригэй продукци үйлэдбэрилэгдөө һаань, совхозуудта тэрэнь 6143 түхэригтэ хүрөө. Бүхыдөө абтаһан олзо доходые хүн бүхэндэ хубаахада, үйлэдбэридэ гаргашалагдаһан 100 түхэриг бүхэндэ абтаһан продукцишье колхозуудта совхозуудайхида орходоо дээшээ байдаг.

Үнгэрэгшэ жэлдэ манай республикада 55 колхозой гүрэнэй бюджедтэ 5.464 мянган түхэриг оруулхадань, аяар 108 совхоз хамтадаа арай гэжэ 875 мянган түхэриг оруулаа. Энэ юу харуулнаб гэхэдэ, колхозуудай гэшүүд бүхы юумэндээ гамтай наринаар, ёһотой өөһэдынгөө хубиин зөөри шэнгеэр, эээн ёһоор хандана. Тиихэдээ колхоз бүхы зөөри хэрэгсэлые, мүнгэн һангай нөөсэнүүдые, газар уһа, адууһа малаа, техникэ зүбөөр, ашаг үрэтэйгөөр, эээн ёһоор ашаглаха талаар таатайл эмхидхэл болоно.

Классическа политэкономикодо эхи табигша англи эрдэмтэ Адам Смит гэгшэн хэлэһэнэй ёһоор, «Өөрын мэдэлэй зөөригүй үхи багаар хүдэлдэг, ехээр эдеэлдэг». Тиимэһээ хүнүүдые түрэл газартань, зөөри хэрэгсэлдэнь дүтэ болгохо, өөһэдтэнь сэхэ даалгажа үгэхэ, бодото ээзд болгохо гээшэ мүнөө сагай политикын, ажабайдалай, ажал хэрэгэймнай гол хадааһан мүн.

И. ЗАНГЕЕВ,
Буряадай Колхозуудай соведэй түрүүлэгшын орлогшо.

Тэжээл бэлэдхэ

БОДОТО ЭЭЗДТЭЙ БОЛ

Адууһа малай эдихэ үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ хэрэгтэ ороо-ho таряанай ургаса хуряалгашье дутуугүй харюусалгатай хандаха гэжэ миил ёһын тэдысэ хэлсэнэ бэшэбди.

Юуб гэхэдэ, ороо-ho таряа ехээр ургуулжа, адууһа малда талха таряанай зүйл горитойгоор эдюулхын хажуугаар, нэн түрүүн янза бүриин, шэмэтэй һайн үбһэ, сенаж, силос гэхэ мэтые эльбэгээр бэлэдхэжэ шадаал һаа, мал ажалһаа продукци ехэ абтаха ха юм даа.

Эдэ бүгэдые хараада абажа, манай совхоз таряан ажалайнгаа бүридэлдэ тэжээл бэлэдхэлгын тусхай бригада гэхэ гү, али бэеэ дааһан һалбари бии болгоо юм. Энэ бригадада бүхы сабшалан, малай бэлшээри, тэжээлэй ургамалнуудые таридаг таряалан, мүн хэрэгтэй машина техникэ, хүдэлхэ хүнүүд үгтөө һэн.

Энээнэй ашаар гансашье зундаа-намартаа үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ үедэ ажал ябуулагдаһа бэшэ, сабшалан, бэлшээри, таряанай газарай ургаса дээшэлүүлхэ хүдэлмэри бүхэли жэлдээ нэгэ жэлдээр ябуулагдадаг болонхой. Тиигээдшье механизаторнууд энэ ажалдаа мэргэжэжэ, өөһэдын тодорхой хүдэлмэритэй болоо гээшэ.

Урдань луговодууд гэжэ нэрэтэй хүнүүд—гартаа хүрзэ барихан хэдэн үбгэд лэ сабшалан дээрэ хүдэлжэ байдаг һаа, мүнөө өөһэдын трактортай, бусад машина техникэтэй гол түлэб механизатор мэргэжэлтэй хүбүүд лэ тэндэ луговодуудаар ажаллана. Жэшээлхэдэ, Николай Телешев, Анатолий Елизов, Семен Хороших, Александр Логовский гэгшэд механизаторнууд һүүлэй 5—6 жэлдэ луговодууд болоод хүдэлжэ байна.

Тиихэдэ ганса нэгээрээ бэшэ, харин звено бүхэндэ 3—4 хүн байгаад жэлэй дүрбэн сагта тэрэл даажа абаһан газар дээрээ ажаллана. Звено бүхэн газар уһалха хүсэтэ бүлүүр станцитай, уһа сасан хаяха «ДДН-70» түхэлэй түхеэрэлгэнүүдтэй. Иимэ техникэтэй байтаагүй һаа, тэдэнэр илангаяа ган гасуур болоһон һүүлэй жэлнүүдтэ сабшалан дээрэһээ һайн ургаса абажа шадахагүй байгаа бшуу. Жэшээ болгон, Н. А. Телешевэй звеное абаад үзээ. Тэдэнэр үнгэрэгшэ хабартаа, зунай эхеэр ехэнхи сабшалангаа «ДДН-70» түхэлэй 3 агрегадуудаар гурба дахин уһалаа юм.

Байгша ондо бүхы дээрээ мажай эндэ сагай уларил яһала театай һайн байгаа. Хабартаа май соо, июниин түрүүшын хахадта хура бороогүй гандуушаг байгаашье һаа, июль соо хэрэгтэй хура бороо орожо, ургамал ногоондо ёһотойл һайн ами үгөө, ургасыень зрид дээшэлүүлээ.

Мүнөө совхоздо үбһэ хуряалга түлэг дундаа. Гүйсэд оньһоруулагдаһан дүрбэн звено сабшалан дээрэ худэлнэ. Тиихэдэ үбһэ түрүү аргаар гэхэ гү, али рулон, тюгүүд болгожо багсалха үшөө нэгэ оньһоруулагдамал звено нэмэжэ эмхидхээбди.

Даб дээрэ механизатор-луговодууд Н. А. Телешев, А. Н. Елизов гэгшэдэй звенонууд эгээл ехэ үбһэ һүрилөө. Жэшээжь, мүнөөдэрэй байдалаар Николай Телешевэй звено (зургаан хүн) 3 мянган центнер гэхэ гү, али 15 һүри табяад байхадань, Анатолий Елизовэй звено 2900 центнер (14 һүри) үбһэ сомоо. Эдэмнай хүнүүдэйнгээ, машина техникынгээшье тоогоор тон адли юм.

Эдэ звенонууд августын 20 болотор сагай уларилай таарамжатай һайн байгаа һаань, тус бүридөө 4,4 мянган центнер үбһэ хуряажа абаха түсэбүүдээ дүүргэхэ аргатай.

Байгша ондо совхозой 680 гектар сабшалангай гектар бурииөө дунда зэргээр 23—25 центнер үбһэн абтаха ааб-за гэжэ һанагдана. Тиигэбэлнь бүхыдөө 24—25 мянган центнер үбһэн бэлэдхэгдэхэл зэргэтэй. Мүнөө августын 12-ой байдалаар 15 мянган центнер үбһэн һүрилэгдөөд байна.

Илангаяа энэ жэлдэ хаа хаанагүй ногооной ургасын һайн байһаниие хараада абажа, ургаһан лэ юумые ногооборишье үлөөнгүй сабшажа абаха, хамтын болон үмсыншье, бүхы адууһа малые үбһөөр хүсэд хангаха гэжэ ороолдохо болонобди. Зарим бэлшээриин газарта, таряалангай, харгын захаар ногосной һайнаар ургаһаниие һамбаашалжа, хонишод, малшад ядахын сагта өөһэдынгөө хубиин малай эдихэ үбһэ абаха аргатай байна.

Хоёрдохи гол зорилгомнай гэхэдэ, үбһэ ганса шье ехээр абаһан бэшэ, тэрэнээ шэмэтэйгээр, һайн шанартайгаар бэлэдхэһэн звенонуудые онсо урмашуулха гэжэ шиидээбди. Тусхайлбал, үнгэрэгшэ июль һарада бэлэдхэгдэнэн 1 классай үбһэнэй центнер бүхэндэ 1 түхэриг түлэнэн һаа, мүнөө үбһэ ногооной шэмэн нэгэ бага буураһые хараада абажа, нэгэдэхи классай үбһэнэй центнер бүхэндэ 80 мунгэ түлэнэбди. Арбан хоног бүхэнэй дүнгөөр хүн бүхэндөө эгээл ехэ үбһэ хуряаһан звено эрье хонёор шагнагдадаг.

Эдэ үдэрнүүдтэ ажахыда В. А. Тугариновай хүтэлбэрилдэг оньһоруулагдамал отряд сенаж дэража захаланхай. Бидэ энэ жэлдэ ороһото-сенаж болгохор обёос-горох-шэнниос, үгышье һаа, ешмээн-горох-тоһолиг редькэ гэхэ мэтэ ургамалнуудые холижо, ондо ондоо болзорто таряа һэ-

МОДОШО ДАРХАШУУЛАЙ ХУБИТА ЕХЭ

Хэрэндэ заһабарилга-барилгын участок эмхидхэгдэһээр 15 жэл боложо байна. Энэ хугасаада районоймнай түбэй түхэл шарай нилээд шэнэдхэгдээ, хубилагдаа гээшэ.

Нэгэ, хоёр байратай гэрнүүдээр жэрылдэһэн үйлсэнүүд «Скотимпорт» шадар бии болоо. Мүн элдэб нэрэтэй үйлсэнүүд ангай фермэ шадар ургаа. Түнхэнэй совхозой гурбадахи фермэ хүрэтэр шэнэ гэрнүүд баригдана. Һүүлэй үедэ аэропортдо дүтэ оршодог Каландаришвилиин нэрэмжэтэ үйлсэдэ ехэ барилганууд хэгдэнэ. Заһабарилга-барилгын участогай үгы һаань, Хэрэн иимэ ехээр хубилхашьегүйл һэн ха.

Заһабарилга-барилгын участогай барилгашад гансал заһабари хэдэг бэшэ, мүн шэнэ гэрнүүдые, социальна ажаһуудалай барилгануудые барина. Эндэл модошо дархашуул ехэ хубитаяа оруулна гэжэ хэлэмээр.

Г. Д. Буртигаровай хүтэлбэрилдэг модошо дархашуулай бригада һараһаа һарада һайн үрэ дүн харуулдаг, хараалагдаһан саг соонь барилгаяа тушаадаг. Бригадынь гэшүүд Н. Б. Алексеев, В. А. Прокопенко, А. Е. Нефедьев, аха, дүүнэр Анатолий болон Сергей Борбоевууд, Б. М. Пронтеев, А. Р. Хусаев гэгшэд шанар һайнтайгаар, бата найдамтайгаар хүдэлдэг.

Н. ХАБХАРАНОВ.

ХАМТАРАН УСАДХАНА

Үнгэрһэн һарада Удэ мүрэмнай үлүү ехээр үөрлэжэ, илангаяа Хориин райондо хэмгүй ехэ хохидол асарһан байна. Райондо ажаһуудаг нэһатайшуул энэ үеые 30-аад онуудта болоһон үөртэй сасуулна. Гэбэшье тэрэ үеын үертэ айл аймаг, адуу мал, газар, сабшалан иимэ ехээр абтаагүй һэн гээд тэдэнэр тэмдэглэнэ.

Энэ үөрһөө боложо, Хориин район 2 миллион 700 түхэриг гэрэзада ороо. Районой бусад ажахынуудһаа эгээл ехээр уһанда абтаһан Хүлэй совхозой 2010 гектар сабшалангай 1580 гектарынь үертэ угаагдаа. Тиихэдэ 70 гектар талмайһаа сабшагдаһан үбһэн, 1000-гаад центнер бухал, сомоонууд урдаһан байна. Мүн үмсын хартаабха, огород уһан доро үлөө.

Һаяхан энэ совхозой дирекци, ажалша коллективэй совет ажахынгаа хартаабхын ургасын хубиие хүн зондоо хубааха, үмсынгөө малда шэлэһэн газартаа үбһэ сабшахыень зүбшөөхэ шиидхэбэри абаа.

Хасууртайн совхозой ажалшад хохидолдо ехээр ороһон хүршындөө 230 гектар сабшалангаа таһалжа үгэбэ. Мүнөө эндэ Хүлэй совхозой үбһэ хуряалгын звено ниитын малда үбһэ бэлэдхэжэ байна. Ерэхэ үбэлжэлгээ амжалтатайгаар үнгэргэхын тула хүлэйхид Монгол орондтой, мүн оронойнгоо ондоо хизаарнууд ба областнуудтай хэлсээ батална.

А. АРДАНОВА.

Э. Зүблэлтэ орон дотор

КЫЗЫЛ. Тувагай АССР-эй промышленна хэдэн предприятинуудай коллективүүд мүнгэ зөөриин эрьесые нэгэдхэхэ, экономическа политика хоорондоо таарулан хүтэлбэрилхэ гэжэ шиидээ. Тэдэнэй байгуулһан ассоциациин бүридэлдэ транспортын предприятинууд, банкнууд, эрдэмэй эмхи зургаанууд оролсоо. Дээдын зургаануудай хоорондоо бэе бэеэ ойлгодоггүй байһан ушар барилгын материал, машина болон механизмуудай запас частьнууд болон эдеэ хоолой промышленностиин зарим тэды продукцинуудые үйлэдбэрилгэдэ һаад тойбо татадаг байгаа. Шэнэ структура иимэ эд бараа бүтээн гаргалгые һайжаруулха арга олгохо гээд эмхидхэгшэд тоолоно.

БАРНАУЛ. Алтайда таряа хуряалга зогсоогдохо баатай болобо. Хэдэн зуугаад комбайн, ашаанай машинанууд бензингүй дээрэһээ зогсоогдонхой. Сибириин эгээн ехэ ургаса үгэдэг хизаарай ургаса хуряалга шиидхэхы шатадаа ороод ябаа. Ешмээн, хабарай шэниисэ ехэ талмайда таригдаһан юм. Харин иигэжэ ажалаа таһалдуулхадань, ороо-ho таряан заатагүй гээлтэ хороолтодо орохо. Теэд машина, комбайнуудта хэрэгтэй бензин олдоногүй. Август һарада эльгээгдэхэ ёһотой 69 мянган тоннын ороидоол 12 мянган тонно бензин «Роснефтьпродукт» концерн Алтайн хизаарта эльгээһэн байна. Новосибирскын, Красноярскын ба Челябинскын нефтьпродуктнуудай нэгэдэлнүүд Алтайн таряашадта бензин багаар эльгээнэ.

ЭРХҮҮ. Эрхүүдэ болоһон уласхоорондын соминарта хабаадагшад Байгал далай дээрэ экологическа аяншалга хүргөөхэ асуудал зүбшэн хэлсээ. Иимэ аяншалгын үндэһэ һуури боложо Прибайкалиин ба Забайкалиин национальна паркнуудай бии байгаа болон эмхидхэгдхээр түсэблэгдэһэн объектнүүдтэй США-гай, Канадын бүлэг мэргэжэлтэд танилсаһан байна. Экологическа аяншалгада амаралтын ба аяншалгын бүхы арга түхэлнүүд хэрэглэгдэхэ. Гэбэшье оршон тойронхи байгаали бузарлагдахагүй болоно.

МОСКВА. Авиационно барилгашадай бүхэсоюзна бүлгэм, агаарай сэрэгэй хүсэнүүд, Н. И. Жуковскиин нэрэмжэтэ агаарай сэрэгэй инженернэ академи болон хэдэн бусад эмхинүүд национальна авиационно музей байгуулха фонд эмхидхэн байгуулаа. Тэрэ предприяти, эмхи зургаанууд болон эрхэтэдые энэ хэрэгтэ хабаадуулха гэһэн гол зорилготой. Авиатехникын саг үргэлжэ ажалладаг выставкэ музейн эшэ үндэһэн боложо үгөө. Эндэ урданай ба мүнөө үеын гуша гаран самолет табигданхай. Эсэгэ ороноймнай авиациин түүхэ тухай хөөрэһэн далита экспонадуудай дунда Микоянай, Поликарповай, Сухойн, Яковлевай самолёдууд, Камовай ба Милль гэгшын вертолёдууд табигданхай. Хожом энэ выставкэ музейн хуби боложо орохо юм.

АЛМА-АТА. Совет-австралиин «бондер айтекс Москоу» гэһэн хамтын предприяти Казахстанай түб хотодо бүридхэлдэ абтаба. Мяха, һү, овощ ба жэмэс хадагалха болон буйлуулха хүнгэн объектнүүдые хүнгэн материалаар бариха хэрэг тэрэ эмхидхэхэ болоно. Промышленна барилгада мүнгэнэй багаар һомологдодог болоһон дээрэһээ хэдэн мянгаад мэргэжэлтэд ажалгүй болохоёо байгаа. Шэглэлээ хубилгаһан предприятинуудые хэрэглэхэ гэжэ Австриин мэргэжэлтэд дурадхаһан байна. Мүн тэдэ барилгын хүнгэн материал бүтээн гаргаха түхеэрэлгэ болон техническэ бүхы хэрэгсэлээр хангаха юм.

ТБИЛИСИ. Закавказиин шиигтэй нютагуудта барилга хэхэдэ таарамжэтэй бата бэхи, хүнгэн бетон Грузиин эрдэмтэд зохёон бүтээбэ. Грузиин техническэ университедэй эрдэмтэд компьютер хэрэглэжэ, энэ шэнэ түхэлэй бетон зохёоһон байна. Тэрэнэй ашаар элдэб олон онол аргануудые тоолон гаргажа, туршажа үзөө һэн. Шэнэ бетон бата бэхи, тиимэһээ хирэ-хирэ болоод лэ газарай хүдэлдэг нютагуудта байрын ба промышленна найдамтай барилганууд бодхооходо тон шухала материал боложо үгэхэ.

(ТАСС).

АЖАЛША АЙЛАЙХИ

Галина Дамдиновна Дамбаева Владимир Лайжитович нүхэртээ Цахирай совхоздо олон жэлдэ хонин ажалда хүдэлнэ. Эдэ хоёр Галинын дүү хүбүүн Валерий Дамдинович Цыреновэй даадаг эхэ хонидой отарада хоёрдохи гарай хонишодоор хүдэлхэдөө, һүүлэй жэлнүүдтэ яһала һайн дүнгүүдые түйлана.

Жэшээлхэдэ, тэдэнэр энэ жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө 90 хурьгадые абажа тобир тарганаар түлжүүлээ, эхэнээнь һалгаахада хурьган бүхэниинь 21,4 килограмм татаһан байна. Нооһо хайшалалгааршье үйлэдбэриинь үрэ дүнгүүд һайн. Отарынгаа бүхы хонидһоо хамтадань 18 центнер нооһо хайшалжа абаха түсэбтэй байһан һаа, бодото дээрэнь 19,37 центнер «сагаан алта» абажа, совхоздоо тушаагаа. Хонин бүхэнһөө 3,5 килограмм нооһо хэйшалха түсэбөө 3,87 килограммда хүргөө.

Эдэ дүнгүүд гэр бүлөөрөө арендынэ гуримаар хүдэлдэг хонишодой үдэр бүриин ороолдолын хүсэн лэ. Үбһэ тэжээлээ тэдэнэр өөһэдөө элбэгээр бэлэдхэжэ, һүрэгөө гүйсэд хангана. Мүнөөшье Галина Дамдиновна Владимир Лайжитович хоёр Бэлигтэ хүбүүтээ, үшөө хэдэн хүнтэй звено болоод, Бур-Цахирай Зүүн-Бэе гэжэ һазарта хонидтоо, хурьгадтаа эдюулхэ үбһэ абажа байнхай. Даб дээрэ түрүүшын арбаад хонойой туршада 15 гектар гар хажуураар, 20 гектарыень морин косилкаар сабшаад, 28 гектарай үбһэ эгээл шэмэтэйдэнь тармажа сомобо. Хүн бүхэндэ 30 шахуу центнер үбһэн сомогдоод байна. Хурьгадта эдюулхэ үбһэниинь һарабша доро һүрилэгдөө. Ногооной ургаса яһала һайн, хүдэлжэ ябахадашье урматай.

М. ГОНЧИКОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Г. Д. Дамбаева.

Б. ТАБДАЕВАЙ фото.

Захааминай район.

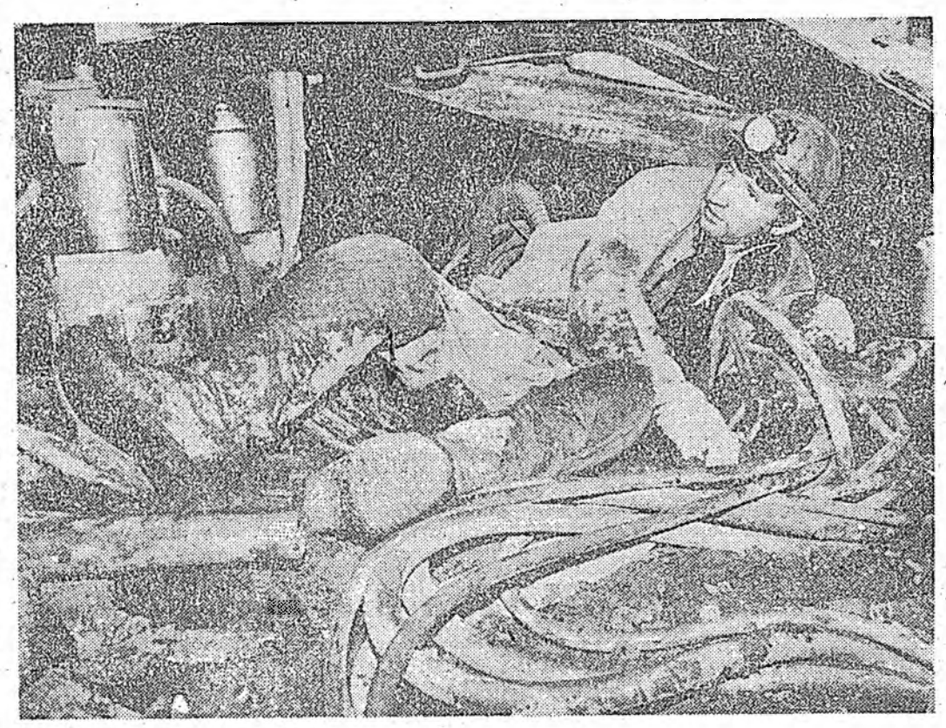

Театр БОДИ СЭДЬХЭЛ БАРИМТАЛАН...

(...маев, Б. Эрдынеев гэгшэдэй «Дамдин лама» гэһэн зүжэг тухай)

...ловай нэрэмжэтэ ...д драмын ака...торий агтын дэл...ыгдэжэ, оршо...ен оршон байдал ...мүшэд толорон ...дин лама (Буряа...табьята артист ...тайзан дээрэ бии ...хэлэйнгээ оёор...бодолоо тобшо...Асуудал табина. ...така. Отгоргойдо ...полонго татагда...ламын олон таа...н хорюу дуулга...шарайень гэрэл...оро оронон Дамдин ...болохо хүсэлөө ...гоно:

...ниие үхэл ...абархин түлөө, ...но, туна ...хүргэхын түлөө, ...ө бэелүүлхын ...түлөө оролдохоб, ...ргалхашье ...болоогүй һаа, ...өрө үбдөо ...ө үнэншэнэгүйб: ...усадхажашье ...шадаагүй һаа, ...тэйсөө ...гэһэн комнолдо ...ө мүнгэ» ...гэжэ харюусахаб!

...ма урдаа таби...зорилгоёо яажа ...эшэб гэһэн асуу...ма. Зүжэгэймнай ...а лама юм байна ...йлэн, саашадаа но...гэһэн мэдэрэлдэ ...д, өбтанабди. Наа...урдамнай мүнөө ...ын дасан аржына. ...артистка С. Цыды...харагшадта хан...рилан хөорэнэ:

...лай урда Буряад...еспублика соомнай ...йнан юм. 1926 он...ы, шажантай шанга ...улагдожа, хэдэхэн ...дай баялигууд, түү...үүд, нангин бүтээл...сохигдон, үгы хэг...дөөө үхэр буугаар ...ийгануудые буудан ...Хэдэн олон лама...арюулан тушаагаа, ...анһаа. үсөөхэнийнь ...бсаа».

...ихэн тобшо үгэ шаг...ынатайшуулай зосоо ...ө элөөр харагдаха...н. Багадаа эхэ, эсэ...ө, һайхашаан хара...мүргэжэ эбһаһан да...уд тэдэнэй нюдэн...оор хорагдажа, алд...о толинуудынь ар...нда наадажа, ялар...н канагдаа бэлэй.

...нуул, дасан бүхэн...манар, дээдэ нэрэ ...таарамба, дооромо...ибанууд. Дээдэ эр...жанар, дүнда эр...ошэнэр, эмшэд, мэ...ирхэйшад һүзэгтэй ...хорг үйлэ бүтээ...сэдьхэл һанаабень за...нуугшад бэлэй. Хөөр...гэжэ һуутарнай, тэрэ ...он жэлнүүд ур...убарин харагдажа, ...дасан соо орошоно...анарай маани, мэг...оха шэхэндэ уринаар ...Лямхай шэрээтэй бо...д ламанар сугларжа, ...оо үргэлжэлүүлнэ. ...нуугаал заабари са...алтай холбон айлда...ин ламын эмшэн бо...элэй һойшаан, Түбэд ...орон зорихыень дэмжэн уялгална. Энэ оршон байдал соо багша ламаяа, хүндэлжэ, шүтэхэ ламанарай журам ёһые харуулна. Дээдэ багшынгаа зарлиг хүлеэжэ наманшалаад, дохихо гэжэ айхабтар һайхан журам ёһо байгаа ха. Хуралай ном уншалга нэгэ жэгдэ зохидоор үргэлжэлжэ байна. Гажа буруу шанга һүрөөтэй абяан гэнтэ дуулдажа, буу шуу табиһаар НКВД-гэйхид — һархабарха хүбүүд, эрэшүүл орожо ерээд, зэрлиг ааша гаргана, харин ламанар сожоошье татангүй, уншалгаяа үргэлжэлүүлнэ. Ерэгшэд бирагүй зангаа харуулжа, сабаагүйөөр урагшахойшоо алхаалдана. Айлгаха, һүрдөөхэ гэжэ тэдэнэр ороолдоно. Гэндэн ламхай даруухаар НКВД-гэй Дандарта (Дамдин ламын ахада) хандажа:

— Түрэл буряад зоноошье, түрэһэн ганса дүүгээшье хайрлахаяа болиһон таанар, ондоо ямар шажантай, засагтай болохоёо һанаа зомта? Хэд гээшэбта, таанад?—гэнэ.

— Хэд, хэд. Улад зоноо мунхаруулһан ямаршье шажан манда хэрэгүй. Урдамнай гансал ерэхэ сагай. жарганта һайхан коммунизмын байдал түүнарна. Эндэ танай ойлгохо юун байха һэм бэ,— гэжэ Дандар (Буряадай ССР-эй арадай артист Ц. ЦыренДоржиев) харюусана. Гэндэн ламхай даруухаяар шагнаһанай һүүлдэ хэлэнэ:

— Тезд таанад, Буддын шажанай ямар удха шанартайень, дээдын үүргэтэйень ойлгоо, мэдээ зон бээт даа. Тэрэ танайхяар «хара тамхин» болоно гү?

— Гансал хара тамхин гэжэ ойлгоб!

— Зай, хайшан гэхэб... Нүгэлшни ехэ, Лодой Галсанай хүбүүн... һохоршье, дүлиишье байнат.

— Юун гэнэш?! Бодо гэнэм энэ бэрээ!

«Би ааналшье ошохогүйб. Үндэр наһатай болооб» гэжэ һуудаг Гэндэн ламхай шабинартаа һургаал, заабарияа нэбтэрүүлжэл байнаар. Нэгэтэ Дамдин ламада тэрэ хандажа:

— Зай, ши Юрөөлтын хамбын шаби байнан, Дамдин лама, энэ бээрээ холын Түбэд орон ошохо болобош. Энэ хадаа Юрөөлтэ багшыншни захяа гээшэ... захяа бэшэ—захиралта.

—Ламхай, Юрөөлтэ хамбые эмшэлжэ байнаяа бусаһаар хөөр хонооб. Түбэд, Энэдхэр оронуудта ошохоёо хөөрэлдөө һэмди, тезд юундэ икмэ яарал, түргэдөөн болобо гээшэб, ламхай?

—Юундэб гэхэдэ, засагай түлөөлэгшэд унинэй дасан соомнай ерээд байна. Бэшэ ламанарыемнай бултыень мүнөө һаяхан түрмэдэ туужа абааша...

...ба. Эндэ тэндэ дасан дуганаа дуулыень хаажа байхыень харанагүй, дуулганагүй гүш инхэдээ?

Хатуу бэрхэ сагта Дамдин лама түрэл нютаг, дасанаа орхижо, һуража, арад зондоо туһатай эмшэ лама болохын арюун зорилготой аяар холын орон зорин мордожо үрдеэ һэн. «Шажан — арадые мунхаруулагша хара тамхин мүн» гэһэн ураа доро шажан, ламатай тэмсэхэ ябадал улам гааран хурсадажа, ламанарые дайсан гэжэ тоолоод ,тушаажа, хаважа, заража эхилхэһээ гадна, дасан дуганаа эбдэжэ, һандаргажа эхилээ. Дасан бүхэндэ байһан түбэд ба монголоор барлагдаһан боти номууд задаран, тала дүүрэн хиидэжэ, хорёо шугыда хүр саһан шэнгеэр сугларжа, һүзэгтэнэй сэдьхэлэй шархые һэндээн харагдажа байгша бэлэй. Зүжэгэй гүн удхыень, геройнуудай хэлэһэн үгэнүүдые элирхэйлэн гэршэ болгон, зүжэг соо табигдаһан зорилгонуудые уншагшадтаа ойлгуулхые хүсэнэб.

Дамдин лама багшанарайнгаа заабари, өөрынгөө хүсэл заатагүй дүүргэхэ зорилготойгоор хада уулатай, хатуу журамтай арад зонтой, Буддын шажанай дэлгэрэн мандаһан холын Түбэд орон зорижо, ушарһан бүхы бэрхэшээлые бээрээ, сэдьхэлээрээ дабажа, эрдэм ном шудалжа, эмшэн болохо хүсэлөө арбаад жэл соо бэелүүлжэ, суута эмшэн алдартай боложо, манрамба үндэр нэрэ эзэргэдэ хүртэбэ. Дамдин ламада иимэ ехэ амжалта бэлээр олдоогүй. Туһалха үнэн сэхэ хүнүүдэй байбашье, хоро шараар бусалһан дайсадшье дайралдаа. Шанга тэмсэл соогуур туйлагдаһан амжалта, үндэр нэрэ зэргэ, зондо туһатай мэргэжэл мүн бээ. Холо хари нютагта алуулхашье болоод ябра. Хүндэ байдалаа Дамдин лама инигэжэ шүлэг соо хэлэнэ:

— Оршолонто юртэмсын үйлэ хэрэгүүдые үзөөлби, хомхолзохо сэдьхэлэй хэмжүүргүйе хараалби, шуналта юртэмсын жама ёһонь энэ гээшэ ха. Энэ һаһанаймни эсэс ихэдээ, шулуун хабсагайн хаяада болобо гээшэ гү?

Дамдин манрамба үнэн ябадалай буянгаар, орон дэлхэйн үргэмжөөр, һайн нүхэдэй туһаламжаар эм домой шухат хүсэнүүдые (зүйлнүүдые) абаад, түрэл ороноо шэглэн бусажа, хүндэ хүшэр аяншалга эхилнэ. Олон бэрхые дабажа, ута зам гаталжа, Монгол орон хүрэжэ ерэхэдээ, Буряад орондо юунэй боложо байһые, дасан дуганаа һандаажа, лама Бодисадатанаа үгы хэжэ байһые дуулабашье, зоригоо хухаргнагүй, зондоо туһалха хүсэндэ абтан, Шагдар-Жаб ламын хэлээшээр һүниндөө ябажа, түрэл тоонто Дабаата нютагайнгаа дасанай һүүри хүрэжэ ерэнэ.

Хүндэ хүйтэн оршон байдал тойрон тэрэниие утана. Гансал һүзэгтэнэй шүтэлгэ хайратайгаар Дамдин манрамба ламада хараагдана. Шонорхоһон хонин һүрэг шэнги аймхай болошоһон зон түбэгшээн муугаар далтиран тэрэнһээ зайлана...

...над. Аха Дандарыньшье, тэрэнэй нүхэр Сэндэмэ абгайньшье (РСФСР-эй габьята артистка Д. Сангажапова) тэрэниие үзэн ядана. Дамдин лама абгайгаа таняад, баярлажа, гараа үргэжэ, «Абгай!» гэжэ хандахадань, абгайнь буруу харан эрьелдэжэ:— Тонил эндэһээ түргэн! Үгы һаашни, энэ бээрээ аймагай милици дуудахабди,— гэнэ.

Дандар ахань Дамдиниие сэхэ заажа:— Харагты һайса. Энэ Дабаатын дасанай һүүлшын ламые!

НКВД-гэй хүнэй Дамдин ламада хандажа:— Хэн гээшэбши,— гэжэ асуухада.— Эмшэ манрамба лама гэжэ тэрэ харюусана. Ахадаа урмаа хухаржа:

— Нэгэ эхын хүхэ хүхэһэн, заахан монсогор гарнуудаа эхынгээ дулаахан һуга руу түлхидэг зантай хоёр байһанһаа, эгээл хайрата эжын хэлэдэгые һанахаяа яанаш, ахамни.

Зүгөөр энэ үгэш Дандарай сэдьхэл уяруулбагүй. Дамдин лама тушаалгажа, Халмаа (Кэльма) эльгээгдэнэ. Заралга, доромжололгын хүндэ байдал, хэнээлтэ Дамдин ламые дорой-туулнагүй, боди һайхан сэдьхэл ухаагаараа тэрэ баримталан, эдэ бүгэдые дабажа гарана.

Манрамба үндэр нэрэеэ дээрэ үргэжэ, эмшэн мэргэжэлээ улам дээшэлүүлжэ, дуршэлөө баяжуулан ерээ. Шэнэдхэн хубилалтын нарата һайхан үдэр Ивалгынгаа дасан морилон ерэжэ, хүндэтэй һүүрияа эзэлэн һуунхай. Наһатай ахир болоһон Дандар аха Сэндэмэ абгай хоёртоёо уулзана. Ямаршье мууе ахатандаа нананагүй, үнөө нэхэнэгүй. Анханайнгаа һайхан сэдьхэлээр хандажа, хаража байна. Боди сэдьхэл хадаа ямар хүсэтэй гээшэб? Дандар уруу дуруу, зүдэрүү юумэ хамаг зэмэеэ өөрөө мэдэржэ, нүгэлөө нюдөөрөө үзэжэ ерэһэншье һаа, зоригоо үргэн зүрхэлжэ: «Би дайнда шуһа мяхаа гамнангүй, Эхэ ороноо хамгаалаабі» гэжэ бээ һамааруулна. Зүб даа. Хүндэтэй фронтовигуудай дунда тэрэ үнэхөөрөө ябана ха юм.

Дамдин лама ааналшье ябахадаа, зоболон ядаралһаа тэрьелээгүй, хүнгэн хуурмаг харгал бэдэрээгүй. Боди сэдьхэлдэ түшэглэн, нэгэ һайхан, ехэ зорилго бэелүүлжэ, арад зондоо туһалха хүсэлтэй тэрэ ябаа.

Алишье үедэ Дамдин лама хүнэй үбшэн, зоболон мэдэржэ, аргалжа туһалаа.

«Дамдин лама» гэжэ энэ зүжэг эхинһээ һүүл хүрэтэр ехэ зохидоор табигдажа, харагшадай һонирхол татан, сэдьхэл хүдэлгэн байгаа гэжэ онсолон тэмдэглэхээр. Гоёолто түхеэрэлгэ, зураг, хүрэгынь удха түгэлдэр, гоё һайхан байна. Ямар таарамжатай хугжэм дуун энэ зүжэгые шэмэглэнэ гээшэб:

Улаалзай лёнхобоор хушагданхай,
Уужамхан Ярууна юртэмсэ.
Ухаандам баглайран һанагданхай,
Ушарсан хайратай нүхэдүүдни,

—гээд Буряадай ССР-эй габьята артист Д. Бочиктоевой эздэлүүлэн татахада, харагшадай сэдьхэл уужам тэнюун боложо сэлмэнэ, һайхан бодол түрүүлнэ. Саг соогоо дэлгээгдэнэн шажанда эсэргүү уряануудшье үнэхөөрөө үнгэрһэн сагые бодотоор һануулан гэршэлнэ. Бүхы хабаадаһан артистнар бэлиг шадабарияа гаргажа, тон бэрхээр нааданад. Дамдин лама ааналшье ябахадаа, зон нютагтаяа зүрхэ сэдьхэлээрээ холбоотой, хүн зондоо туһа хүргэжэ, тэдэнһээ үргэмжэтэй ябаһаар гэжэ энэ зүжэг соо харуулагдана.

Буддын шажанай үргэн далай шэнги ехэ номнол һургаалһаа арад зонойнгоо хэдэн олон үе саг соо баяжуулан байгуулһан гүн гүнээгы ёһо заншалһаа дуһал суглуулжа, олон харагшадай сэдьхэлээ дүдэлгэн хөрамаар энэ «Дамдин лама» гэжэ пьесэ Ринчин Бадмаев Баир Эрдынеев хоёр бэшээ. Энэ зүжэгые найруулан табиһан Буряадай ССР-эй габьята артист С. Бальжановай оруулһан тон ехэ хубита бии.

Монгол угсаатанай драмын театрнуудай уласхоорондын нэгэдэхи фестивалиие эхилэн нээхэ золтой байжа, иимэ зүжэг харуулһамнай, манай республикын хүн зоной ехэ омогорхол болобо. Саг соогоо табигдаһан энэ зүжэг гайхамшаг бүтээл боложо, фестивальда хабаадагшадай, айлшадаймнай һонирхол үүсхээ. Энэ гайхамшаг зүжэг манай театрай тайзан дээрэһээ удаан саг соо «буухагүй», олон нютаг оронуудаар абаашагдажа, харуулагдаха байһаниинь дамжаггүй. Буддын шажантан болон олон арадай хэлэн дээрэ наадагдаха бээ гэжэ найдаха дуран хүрэнэ. Мүнөө Буддын шажанай мандажа, дасан дуганай нютаг бүри арадай никтын хүсөөр дэлгэрэн бариг...дажа, нээгдэн арамнайлагдажа, һүзэгшэн арадай сэдьхэл һанаа дүүргэхэ хурал мүргэлэй тэндэ үнгэргэгдэжэ, һүбэлгэн хурса хубарагуудые олоор һургаха арга боломжонуудай бэелүүлэгдэжэ байхада, энэ зүжэгэй хүмүүжүүлхы үүргэ айхабтар ехэ байна. Мүн тиихэдэ һургаха лама багшанарайшье, һураха хубарагуудайшье харюусалга дээшэлүүлнэ. Дамдин ламаһаа жэшээ абажа, тиимэ ехэ зорилготой, бэрхэшээлые дабажа гарахын, хүсэлөө бэелүүлхын, арадтаа аша туһа хүргэхын түлөө эрдэм бэлиг үгнээгыгөөр шудалха хурса бэлигтэй залуушуул тодорон гаража, эдэ дасангуудаймнай ерээдүйн ээзд, үндэр нэрэ зэргэтэн — эрдэмтэн, номшон, эмшэн боложо, арад зондоо хүндэлэгдэн һайшаагдажа дэгжэхэнь лабтай бээ.

«Дамдин лама» хадаа Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрта мүнөө үедэ табигдаһан зүжэгүүдэй эрхимүүдэй нэгэн мүн гэжэ тэмдэглээд, бүхы зоной зүрхэ сэдьхэл арюудхаха, сэбэрлэхэ, һайхан хэрэгтэ зоригжуулха үүн удхатай энэ зүжэгые республикын Гүрэнэй шанда дэбжүүлхэ тухай дурадхаха байнаб.

ЦОКТО НОМТОЕВ,
уран зохёолшо,
Социалис Ажалай Герой.

РЕДАКЦИЙНАА: Буряад орондо буддын шажанай дэлгэрһээр 250 жэлэй ойн хүндэлэлдэ түрэл арадайнгаа түүхые, угай соёлые, ёһо заншалые, бүрхан шажангые һэргээн харуулһан, хүн зоной һанаа сэдьхэл баяжуулһан, урма зориг нэмээһэн, һайхан бодол түрүүлһэн Ринчин Бадмаев Баир Эрдынеев хоёрой зохёон найруулһан пьесээр табигдаһан «Дамдин лама» гэжэ зүжэг тухай, хабаадаһан артистнууд, найруулан табиһан режиссер С. Бальжанов тухай ооһэдынгөө һанамжа, дурадхалнуудаар хубаалдахыетнай уншагшадаа урикабди. Уран зохёолшо, Социалис Ажалай Герой Цокто Номтоевич Номтоевой энэ зүжэгые Буряадай ССР-эй Гүрэнэй шанда дэбжүүлхэ тухай дурадхалыень дэмжэхэ байбал, манай редакцида, мүн тиихэдэ республикын дээдын зургаануудта хандажа, республикын Гүрэнэй шангай талаар тусхай комиссида бэшэбэлтнай, түргэн байха, юуб гэхэдэ, саг болзор бага болоод байна бшуу.

Эртэ урдымнай оюун бэлигэй дээжэһээ

Вагиндара

МОНГОЛ-БУРЯАДАЙ ТҮҮХЭ ОРШОБО

(Түгэсэлэл. Эхиниинь августын 20-ной номерто).

Хэншье хадаа дээдэ эсэгэ үбгэдэй һайн журамые сахижа, аша үридөө үнэн мүрэй һайн абари зангай һургаалые дахин, дахин хэлэжэ, үри хүүгэдэй, дүү залуушуулай сэдьхэлдэ тогтоолгон үйлэдхые саг үргэлжэ хэшээхэнь, эсэгэ, эхын, аха захын шухала уялга мүн һэн. Тэрэ мэтын һургаалые соносогшод залуу сэдьхэлдэй энээниинь тогтоогоод, тэрэнэз ёһошолон ябабал, энэ наһандаа муу үйлэдэ дайралдахагүй, муу нэрэ олохогүй. Юртэмсэдэ түбшэн һайн, үнэн хүн гэһэн нэрэ алдар олохо. Аха захашуулда этигэмжэлэгдэн, улам дээдэ һуурида һуужа болохо. Эсэс хойтодоошье амар заяанда түрэжэ, жаргал эдлэхэнь зайлашагүй болохо. Хүн бүхэн энэ мэтээр үнэн һайн ябабал, энэ юртэмсэдэ амгаланаар жаргаха, эсэс хойтодоо амар заяа олохо.

Шажан эрдэниие мандуулагша мэргэн дээдэ түрэлхитэн Дандар-ун лама гэгшэ Буряад ороной шажан эрдэниие наран мэтэ мандуулхын тула юрөөлэй хүсэнэй болбосорһон бодисадба Шасаана гэжэ газарта Дандар гэгшын хүбүүн болон мундэлжэ, сайтар гаража, эрдэм һургуули шудалаад, илангаяа Винаягын ёһые нариная байгуулха ба цанидай һургуули номнолые дэлгэрүүлхэ шанга сэдьхэл үүсхэжэ, Ага зүгтэ дээдэ номнол дэлгэрүүлгын эхи олоходо, хилбар үйлдэжэ, Сүүгэлэй дасан Даши Чойнпилые 1831 ондо байгуулаад, (Дулвэ) Винаягай ёһые нариная тогтообо.

Цанид чойрын һургуулигүйгөөр шажанай номнол дэлгэрхэгүй гээд анхаран, маша бэрхэ хатуужалаар цанид чойро тогтоон, дээдэ ном соносохо, һанаха бисалгахын заршам ёһые эхилһээр одоо хүрэтэр Дашичойнпил гэжэ шажанай гол орон болон тогтобо. Тэрээнһээ орон бүхэндэ дээдэ номнолой арюунаар дэлгэрһэн ашые үгүүлжэ барахагүй байна. Гайхамшаг бодисадба тэдэ ламанарай ехэ шабинар, амитадай тула нарэн мэтэ жаргалые мандуулагша шажанай дээдэ түрэлхитэн маша олон болоо бэлэй.

Тэдээнһээ баидида хамба Галсан чоос талцан Сандалинун тэдэ лама Ринбучи тэдэндэ шүтэжэ, эрдэм һургуули шудалаад, номой аршаанаар үндэһэеэ гнигүүлжэ, Хүлэн нуурай хүреэндэ цанид чойрын һургуули тогтооһон байна. Баһа ондоо судар тарниин дээдэ номнолнуудые маша ехэ зоригоор хэшээн гаргажа тогтооһон юм. Гадаада, дотоодын харшалал али олоной сагта болоһон олон зүйлые дадан үнэргэгэхэ нүхэдөөр шажан эрдэнидэ хизаалшагүй туһа болоһон дээдэ богдо бидэ бүхэндэ ехэ ашатай бэлэй.

Тэрэшэлэн тэнгэриһээ заяатай, буян юрөөл түгэлдэр ноёд мундэлжэ, амитанай һамуу муу ябадалые усадхажа, амар жаргал эдлүүлһэн байна. Гурбан эрдэниие ороёдоо шүтэжэ, шажан эрдэниин ехэ үгэльгын эзэн боложо, хубарагые үргэн хүндэлхэ болон орон хиид байгуулха гэхэ мэтээр аша түгэлдэр ноёд түрөө бэлэй.

Эртэ урда Түбэдэй орондо Ди Ралбажин гэгшэнь Ширэгэн үснирта гэжэ нэрлэгдэнэ. Энэ сайтар гараһан хубараг залардал, үснираа дэбисэжэ үгэдэг байһан, тиимэнээ иигэжэ нэрлэгдэнэн гэхэ. Тэрэ хаан сайтар гараһан хүндэ долоон-долоон үрхэтэ албатан үгтэдэг байгаа. Тэрээгээр бэлэг зохёожо, Түбэдэй орондо хубараг олон боложо, шажан эрдэни наран мэтэ мандаһан гэдэг. Энэ орондошье дээдэ гурбан эрдэниие лама болгон хүндэлжэ ябаһан ноёд Хориин тайшаа Галсан Дамба, Сонгоолой Үхин тайшаа, Баруунай Лүнбэн тайшаа, Агын Түгэлдэр тайшаа гэгшэд заяа буян, һүзэг мүндэлүүлжэ, шажанай үгэльгын эзэн болоо бэлэй.

Баһа ондоо Доржо Банзаров мэтэ эрдэмтэн гараһан болобошье, орон нютагтаа, түрэлхидтөө туһа ехээр хүргэһэниинь мэдэгдэбэгүй. Энээнһээ хойшо эрдэмтэн боложо гарагшад өөрын ороёон эрдэмээ түрэлхитэндөө дэлгэрүүлхэ ба түрэлхидэй һайжархын тула оролдохонь маша шухала мүн. Тэрэ мэтэ орондожо, туһа бологшодой нэрэ алдар түмэн жэлдэ дүрэсхаал болоо мүн.

Үльгэрлэбэл,

дэлхэй дээрэ ямаршье улад болбол өөр өөрын түрэлхи ёһоёо сахидаг ёһотой. Яһан, уг, изагуураа эрхилэн тогтообол, олон түмэн жэлдэ нэрэ обогынь мартагдахагүй. Түрэлхи нэрэ ёһоёо алдаһан улад маша ядууда тоологдохо. Зарим орондо зэрлиг амитан нэрэ ёһоёо алдажа, үгы боложо ошодог, энэнь маша ядараһан уладуудай ёһо мүн.

Эрдэм һураха аяанда бэрхэ байбашье, хүлисэн хэшээжэ һураһан хойноо тэрэнэй үрэ жаргал болбосорхо.

Үльгэрлэбэл,

хабарай сагта зоболоние хүлисэн, таряа тарибал, намарай сагта үрые амараар эдлэхэ бээ даа.

Бага (наһандаа) орондон, эрдэмдэ һураагүй һаа, үтэлхэ сагтаа үтэли хүн боложо, һайнай тоодо орохогүй.

Үльгэрлэбэл,

хабар таряанай хүдэлмэриһөө залхууржа, таряагүй бол, намарай сагта хооһонтой адли болохо.

Заримашуул үри хүүгэдээ энхэржэ, эрдэм һургадаггүйнь маша тэнэгэй ёһон.

Үльгэрлэбэл,

зарим орондо эсэгэ эхынгээ үтэлһэн сагта, «хайрланам» гэжэ амиень таһалдаг гэжэ алдаршаһантай адли. Хүнүүд эрдэм һургуулие шудалаагүй бол, ном юртэмсын үйлэ үйлдэхэдэнь бэрхэ. Хүнэй (үгэдэшье) дуундашье орохонь бэрхэ.

Үльгэрлэбэл,

шабар һабые галда түлеэгүй һаа, үна хэхэдэ дэбтэжэ, шабар болоод, хэндэшье туһа болодоггүйтэй адли боло.

Хүнүүд эрдэм һургуули шудалбал, ном юртэмсын ямаршье үйлэ үйлдэжэ, хүнэй дуунда багтаха.

Үльгэрлэбэл,

шабар һабые галда түлибэл, үнаһ гэхэ мэтэ ямаршье юумэнэй һаба (һуулга) боложо, туһа боломуй.

Һайн хүн эрдэм һургуулида һурабал, абари зангаа һайжаруулха.

Үльгэрлэбэл,

алта шатаабал, улам һайжаран, һайн үнгэтэй болохо.

Эрдэмдэ һурабал, абари муу дээрэлхүү омогтой боложо үргэгдэдэгынь хүнэй адаг байха.

Үльгэрлэбэл,

шэрэм заһаха гэжэ сохибол, хамха һүрэжэ, хахаран үригдэхэ.

Мэргэд юртэмсын ямар эрдэмдэ һурабал, өөрһөө бусадта туһа хүргэжэ, мууе усадхахаб?

Үльгэрлэбэл,

оюунтанай хурган илтые эдлэбэл, бэедээ хоро болгохогүй, харин дайсаниие дараха. Элдэб эрдэмдэ һураад, тэрээгээрээ ташуурдажа, омог дээрэлхүү гэхэ мэтэ зальхай ябадалаар үрэгдэжэ, өөр бусадта тэрэ эрдэмээрээ туһа болодоггүйнь маша тэнэгүүдэй ёһон.

Үльгэрлэбэл,

Түбэдэй Гонбуу гэжэ газарта **хүн хара гүрөөһэн** олон аад, тэрэнь үдэрэй сагта хүнүүдэй таряа хадахые үзөөд, һүни ерэжэ, таряаень үймүүлэн һүйдхэхэдэнь, үдэрэй сагта хоёр хүн ерээд, гүрөөһэнүүдэй хараха, үзэхэ газарта илтэ барижа, үнсэгөөрнь сохилдоод, тэрэ илтээ орхёод ябаһанай хойно хүн гүрөөһэнүүд ерэжэ, тэрэ илтын эри, үнсэг илгангүй сохилдоод, бэ бээ алалсадаг гэжэ алдаршаһантай адли, тэнэгүүд оорыгоо бе бусадташье сүйд болгохо.

Хүнүүд эрдэмдэ һураха, олон түрэлхидтөө туһа болодогые

Үльгэрлэбэл,

һайн газарта таряа тарибал, үрэнь һайнаар болбосоржо эдлэгдэхэ.

Хүнүүд эрдэмдэ һураад, дээрэлхүү омог түрэжэ, түрэлхидтөө туһалдаггүй.

Үльгэрлэбэл,

зарим газарта таряа тарибал, ургаһаар ургаад, үрэнь болбосордоггүй. Эрдэмдэ һураад, бусадай ёһые һайшаан оонэдынхидтөө дайсан болодог тэнэгүүдые

Үльгэрлэбэл,

зарим хониной толгойһоо ургаһан эбэр матаржа, нюдыень хадхаһан мэтэ болодог.

Хэды эрдэмдэ һураха, тэрэ эрдэмээрээ түрэлхидтөө бо бусадта туһа болодогынь дээдэ хүнэй ёһон.

Үльгэрлэбэл,

бодисадбанар имагтал бусадай туһые үйлэдэдэгөөрөө дээдэ түрэлхитэн гэжэ һайшаагдадаг.

Хэды эрдэмдэ һурабашье гансата өөрын туһые һанахаһаа бэшэ, түрэлхидтөө ба бусадта туһа болодоггүйнь — адаг доро хүнэй ёһон.

Үльгэрлэбэл,

ширааангууд гансе өөрын тула нирваниие хүсэдэгөөрөө доород хүлгэтэн гэжэ нэрэдхүртэбэ.

Эрдэм түгэлдэр, һайн яба далта, абари зангаар сайн нүхэдтэй нүхэсэбэл, һайнаар халдаха.

Сагаан гурилаар үйрэдэбэл яабашье сагаан хеядаһан байха.

Зальхай ябадалта муу абаритай хүнтэй нүхэсэбэл, хэзэ дэшье уршаг халдаха.

Үльгэрлэбэл,

нүүрһэнтэй үйрэдэбэл, яабашье хара халдаһан байха.

Оюунтан эрдэмые хэрэглэн хэшээжэ һураха.

Хүнүүд эрдэниин шэмэгы хэрэглэн зүүхэ.

Мунхагууд эрдэмые хэрэлэнгүй залхуурха.

Үхэртэ эрдэниин шэмэг зүүбэшье, ашаархаха,

Модо шулуу зүүһэнтэй адл

Оюунтан эрдэмые хэрэглэн хэшээн соносохо.

Тэнэгүүд һайн һургаалые с носохогүй.

Элжэгэнэй шэхэндэ алта х бэшье, һэжэржэ унагааха, ш рой хэбэшье, адли.

Эрдэмдэ һураха, өөрынг ёһые алдангүй, түрэлхидт туһалдагынь бүхыдоо һайшаа даха.

Эрдэниин шулууе заһажа үгэлбэл, бүхыдоо хэрэглэгд һайшаагдаха.

Тэнэгүүд эрдэмдэ һураа хэндэшье туһа болохогүй.

Шабарые заһажа, эрдэни хэлбэр гаргабашье, шэмэгтэ рэг болохогүй.

Туһа хүргэнэнэй харюуе нахагүйнөө гадна, хоро х гэгшэд муу абаритай доо заяатан гэхэ.

Үльгэрлэбэл,

арьяатаниие һайнаар тэж бэл уурлаха, үлдэхэдөө ам да хүрэхэ.

Хоро хүргэбэшье, туһа хэрэгтэйнь — Бурхан баг шажантан бидэнэй ёһон. А тан бүхэниие хайрлан энх жэ, туһалан үйлэдэхэнь ба гэдын бэгшые дахан ороо дой шухала гарай абалга бэлэй.

Иигэжэ хэдэн мүрэй һар үгэ холбоһон энэ мүрнүүд ha болоһой гэжэ бэшэбэб.

Хуушан монголһоо Г. О РОВА буулгаба.

БАГА ГАЗЕТЭНҮҮДЭЙ БАЙДАЛ ЯМАР БЭ?

...эй хэблэлэй болон ...й министр М. Пол...й манай республикын ...ставдэ, районой ре...дта эльгээһэн бэшэг ...тийна, совет органуу...ха эмхидхэһэн га... материальнашье, ...йшэ талаар 1992 он...ааргүй юм гэжэ хэ...ргосовет органуудай, ...ов, арадай депутадуу...онко Соведүүдэй мүн...ори хараалжа, газетын ...эн байгуулагша боло... материальна талаарнь ...р хэнгалсаха юм ха. ...ренительствын ми... М. Полторанинай бодо...ижожо ядахаар бэшэл ...гэдэхээр, районууд га...й байха гэбэл, комму...ай, али ондоо партийнаа ...охо ёһотой гэһэн удха...ёрдохбор, Соведүүдэй ...нуудта туһаламжа үзүүл...ө хэлэгдэбэшье, тэрэнь ...бэшэгдэнхэй.

...нэ дэлгүүрэй эконо...орохо үе сагта район ...ө өөрынгөө бюджедтээ ...номолжо, газетэ гар...бэрхэтэй болобо. Ии...республикымнай худөө...олон районуудта газетэ...хьгдаха түйлдаа хүрэбэ. ...ин тиихэдэ манай рес...кын Хэблэлэй болон мэ...ой министерство район ...ондын газетэнүүдые ню...хэдэн Соведүүд хамтар...буряад хэлэн дээрэ нэгэ газетэ гаргабалнь, таарамжатай гэзд тоологдоно.

Жэшээнь, Ахын райондо «Саянская новь» газетэ хоёр хэлэй дээрэ үнинһөө хойшо толилогдодог ха юм. Мүн Баунтын «Витимские зори» ороодэвенк хэлэн дээрэ һара бүхэндэ олон номер барлана.

Хүрамхаанда ород-буряадэвенк хэлэнүүд дээрэ газетэеэ гаргадаг болохо дурадхал мүнөө үедэ зубшэгдэжэ байна. Харин тиихэдэ Яруунада арадай депутадуудай районно Соведэй түрүүлэгшэ В. Ч. Цыренжапов ород-буряад хэлэн дээрэ хамтарһан газетэ хэрэгтэй, гансал ородоор барлахабди гэһэн һанамжатай болонхой. Иигэжэ олон тоото уншагшадайнгаа хүсэлые урагшань абажа үгэнэгүй гэжэ «Ярууна» газетын редактор Ц-Ж. Бадмаев мэдэүлнэ.

Республика доторнай ород; буряад хэлэнүүд түрэнэй удха шанартай болгогдонхой гээшэ. Энээниие мартэнгүй, уншагшадайнгаа дура хүсэлые бэелүүлэн, түрэл буряад хэлэн дээрээ һонин һонин материалнуудые нютагаархинайнгаа хужарлан укшахыень болюулаагүй һаманай, ехэл һайн байха бэлэй, Валерий Чимитович!

Хэрбээ бага хэмжээнэй районно газетэнүүдые үсөөн болгоболнай, республика соомнай 320 гаран журналистнар ерэхэ жэлдэ ажалгүйшүүлэй тоодо орохонь магадгүй. Энээндэ гансашье дэлгүүрэй хэрилсаан эзэмэтэй бэшэ ха. Манай республикын засагай дээдын зургаанууд, районно Соведүүд һайса бодожо үзэг лэ!

Б. ЦЫДЫПОВ.

Эрхим шанартайгаар

хүдэлэгшэдтэ

Улаан-Удын авиационно нэгэдэлдэ эрхим шанартай продукци гаргаха талаар горитой ажал ябуулагдадаг. Юуб гэхэдэ, аагаараар ниидэхэ хүсэгэй, хурдан самолёдой хуби бүхэниинь карин нялтаар, найдамтай бүхөөр хэгдэһэн байха ёһотой ха юм. Тиимэнээ эндэ «Эрхим шанартайгаар хүдэлэгшэ» гэһэн 3 ондоо шатын нэрэ, эргэ хүдэлмэришэдтэ олгогдодог болонхой.

Нэгэдэлэй 50 хүдэлмэришэд үнгэрһэн амаралтын үдэр тэмдэглэгдэһэн Агаарай флодой Һайндэрые иимэ тэмдэгүүдтэйгээр угтаба. Тэдэнэй долоон хүндэнь иимэ нэрэ эргын II шатын, 43-дэнь III шатын тэмдэг, үнэмшэлгэнүүд, техническэ шалгалтын өөрын тамганууд, мүнгэн шангууд баяр ёһололой оршон байдалда барюулагдаа һэн.

В. ШАГДУРОВ.

ЛЕНИНГРАД. Петродворец—фонтануудай хото. Энээ руу мүнөө хүнүүд гансал гое һайхан фонтануудые хаража зүрхөө ханахаяа бэшэ, мүн хоморой шухаг аяга сай уухаяа ерэдэг болонхой. Дэлхэй дээрэ суута саад сэсэрлигүүдтэй зэргэлэн оршодог 18-дахи зуун жэлдэ баригдаһан кавалерскэ гэжэ нэрлэгдэдэг байшангуудай нэгэндэ фитозал нээгдэнхэй. Эндэ ерэгшэдтэ юрын бэшэ ундан дурадхагдана. Бальзам-сай, чабрецтэй, душицатай сай, кавказ сай гэхэ мэтэ ассортиментдэнь ородог.

**Фитозал Петергофой байшангай аптекын үргэлжэлэл гээшэ. «Реставратор» нэгэдэлэй болон

ОЛОН ХҮН ХАБААДАБА

Буряадай мэдээжэ ульгэршэн Пёохон Петровой түрэһоор 125 жэлэй ой тэрэнэй түрэһэн Эрхидэй нютагта үргэнөөр тэмдэглэгдэбэ. Энэ нютаг Эрхүүгэй областиин Нүхэдэй райондо оршодог юм. Ойн баярай хэмжээ ябуулгада хабаадахаяа олон айлшад тиишэ ошоһон байгаа. Тэдэнэй дунда Буряадай уран зохёолшод, эрдэмтэд байлсаа. Заримыень дурдабал, уран зохёолшод Ц. Галанов, В. Петонов, Б. Дугаров, эрдэмтэд А. Уланов, И. Тугутов, Б. Баяртуев, С. Бадарханова, В. Гунгаров, Буряадай Соёлой нэгэдэпэй президент, РСФСР-эй арадай уран зураашa Д.-Н. Дугаров гэгшэд мүн болоно. Гадна республикымнай хэдэн районуудһаа соёлой хүдэлмэрилэгшэд, «Магтаал» ансамблиин дуушад, Агын автономито округһоо бүлэг хүнүүд ошоһон юм.

Энэ ойн баярай үдэрнүүдтэ Пёохон Петровой зохёохы ажал ябуулга тухай эрдэмтэдэй мэдээсэлнүүд, нютагайнь зоной дурсалганууд олоной һонирхол татаа һэн. Илангаяа «Гэсэр» гэжэ эпос түшаа ехэ хөөрэлдөөн болоо. Пёохон Петровой түүрээжэ үгэһэн «Абай Гэсэр» гэжэ шүлэглөмэл мүрнүүдтэй эпосые анха түрүүн И. Н. Мадасон бэшэжэ абаад, А. И. Уланов 1960 ондо эрдэм ухаанай талаар заһабаринуудые оруулаад, хэблүүлһэн юм.

Мэдээжэ ульгэршэнэй эдпэһэн ами наһанай баримтанууд дурдагдаа һэн. Пёохон Петровой эсэгэ Петрүүнэ Баниевич гэгшэ Алайрай аймагай Нүхэд нютагай Хангин үгай хүн байгаа гэдэг. Ульгэр, дуу олоор мэдэдэг һэн ха. Хэдэн үхибүүдэйнь дундаһаа Пёохон хүбүүниинь эсэгынгээ бэлиг шадабариме дагажа абаһан байгаа.

Баярта ойдо зорюулагдаһан хэмжээ ябуулга олон зоной хабаадалгатайгаар үнгэрбэ.

Д. ДОРЖИЕВ.

ЗҮҮН ЗҮГЭЙ арадуудай хатаргудые гүйсэдхэдэг «Лотос» ансамблиин коллектив эдэ эрнүүдтэ түрэл нютагһаа аар холо—Голландида байна. Ансамблиин хүтэлбэрилэгшэ Андар Бадлуев холын замда орахынгаа урдахана иигэжэ олээ һэн:

— Бидэ уласхоорондын ехэ фестивальда уригдабабди. Энэ фестиваль оршон байгаалияа Европоһоо заатагүй байна ааб даа. Зүүн-Урда Азиһаа манай «Лотос» ганцаараа хабаадаха юм.

Уран бэлигэй эрдэмэй-методическа түбэй байшангай нэгэ таһалга соо ансамблиин басагад суглараччахай, абаад ябаха хубсаһа хунараа хайрсаглажа, айхабтар сүлөөгүй байгаа һэн.

Багахан забда һамбаашалжа, басагадай нэгэндэ хандабаб.

АЯАР ХОЛЫН ГОЛЛАНДИДА

шалан хамгаалха талаар хүлөөниие дэмжэһэн удхатай л. Үнгарэгшэ жолдэ манай дэ үнгэргэгдэһэн «Байгал—пхэйн эрдэни зэндэмэни», айгал—Мичиган» гэһэн ябуулгуудые һанаан бээзэт? Эгээл имэ удха шанартай фестиальда ошохомнай гээшэ.

Ороной ниислэл Амстердам гоһоо арбаад модондо ордог багахан һууринда фестиальнай үнгэрхэ. Хэдэн жэл урда тэндэ мантан томоод бодхоохо шиидхэбэри гаһан юм. Харин нютагай гэнэ эндэ эсэргүүсэһэн байн. Тиимэһээ симаагтал тэндэ стивалиин үнгэрхэ ушар ойлдотой ааб даа. Хабаадаха фективүүд тушаа мэдэжэ ан юумэмни гэбэл, дэлэлдэб түбинүүдһээ бэлиг сугларха. Энэдхэгһээ, Алһаа ерэхэ гэжэ дууланхайб.

— Би Инна Ажеева гээшэб. Хамта арбан зургаан басагад ошохобди,—гэжэ тэрэмни хөөрэбэ—Бултадаа шахуу залуу хатаршадбди. Үнинэй зон гэхэдэ, Юлю Хараева, Сарана Батын гэгшэд лэ ха. Тэдэнэр Франци ошожо ерээ һэн. Харин бидэ, залуушуул, хариин орон түрүүшынхээ гарахамнай. Тиимэһээ хүн бүхэнэймнай баярые ойлгохоор бээз.

Инна Ажеева болон бусад, үнэхөөрөө, Монголһоо ондоо оронуудаар ябаагүй байна. Хүршэ ороноо хариин холо оронуудай тоодо оруулаагүй ушар бултанда ойлгосотой ха. Түрэл орон соогуураа эдэ басагад хаагуур ябааб гэбэл, Москва, Челябинск, Новосибирск гэхэ мэтэ болоно. Эдэ хотонуудта үнгэрһэн соёлой хэмжээ ябуулганууд дээрэ «Лотос» лауреадай, дипломантнуудай үндэр нэрэ эзэргэдэ хүртэнхэй юм.

Холын тэрэ нютаг ямар аргаар, хэды хоног соо хүрэхэ тухайгаа ансамблиин хүтэлбэрилэгшын орлогшо Инесса Алсыева иимэ һанамжатай байба:

— Москваһаа Берлин хүрэтэр ниидэхэбди, үгы һаа, поездоор хүрэхэбди. Тэндэһээ Амстердам тээшэ автобусоор зорихо хабди.

Эгээл мүнөө Буряадаймнай уран бэлигтэй басагад холын нютагуудай зондо һайхан хатараа харуулжа байна. Буряад басагадтаа амжалтатай бусахыень хүсэбди.

Д. ДАМБАЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Монгол арадай хатар. Бусад хатарнуудай суг энэ хатар Голландида харуулагдаха.

СОЁЛОЙ ҺОНИН

Хяагтаһаа мэдээсэнэ

ОЛОНОЙ ДЭМЖЭМЭЭР ЯБУУЛГА

Аймаг дотор «Возрождение» гэжэ нэрлэгдэһэн хэмжээ ябуулга үргэнөөр дэлгэржэ байна. Тэрэнэй гол зорилго гэбэл, соёлой болон түүхын талаар удха шанартай урда сагай гэр байшангуудые хуушанайнь түхэлдэ оруулан һэргээхэ ябадал болоно. Жэшээнь, Лушников гэжэ нэрэ обогтой хүпеэсмеценадай ажаһуурһан гэрые һэргээн урилха гэжэ хараалагданхай. Хяагта хотын урда захада — Слобода гэгшэдэ баригдаһан эгээл томо гэрнүүдэй нэгэндэ Буряад орон руу сүлэгдэһэн декабристнууд — аха дүү Бестужевууд, аяншалагшад-эрдэмтэд аха дүү Потанинууд оло дахин айлшалһан байдаг. Гадна эрдэмтэн Прянишников 1865 ондо энэ гэр соо түрэһэн юм гэлсэдэг.

Түүхэтэ энэ гэр хожомоо музей болгогдохо. Хяагтын түүхын болон соёлой талаар үнэ сэнтэй гэр байрануудые һэргээн бодхоохо хэрэгтэ аймагай зон болон ажалша коллективүүд эдэбхитэйгээр хабаадажа байнхай. Жэшээнь, «Темп» кинотеатрай коллектив мүнгэн туһаламжа бусадһаа түрүүлэн хүргэбэ.

К. ШАНЫГИНА.

КАНАДЫН ЭРДЭМТЭД ҺОНИРХОНО

Мүнөө сагай хүгжэлтын туйалтануудай музейн эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэд А. Дорион, Р. Дюбе гэгшэд Канадын Квебек хотоһоо Хяагта айлшалһан байна. Тиихэдээ Обручевой нэрэмжэтэ музей ороо хараба. Тэдэнэй эндэ ерэһэн гол зорилго гэбэл, нэн түрүүн хитад сайн зүйлнүүдтэй танилсаха ушартай юм. Манай музейдэ арбаад янзын хитад сай бии. XIX зуун жолдэ эхилһэн ород-хитад хонжоо наймаанай үедэ Хитадһаа асарагдаһан сайн бүхы зүйлнүүд музейдэ олоной анхаралда табигданхай. Жэшээнь, урданай үхэр буугай һомон шэнги монсогор сай бии.

Урдань Канадаһаа морилһон эрдэмтэд хэлсээ баталха тухайгаа мэдүүлээ һэн. Хэлсээнэй ёһоор, манай музейдэ байһан сайн зүйлнүүдэй выставкэ Квебек хотодо 1994 ондо үнгэргэгдэхэ болобо. Энэ выставкын һонирхол үүсхэхэ байһаниинь дамжаггүй гэжэ Канадын эрдэмтэд найдуулна. Зүгөөр энээгээр бүхы хэлсээн дүүрээгүй. Хяагтын музейн туһалемжаар үшөө 2 выставкэ эмхидхэгдэхээр хараалагдана. Тэдэниие нэрлэбэл иимэ: Түбэй Азида ажаһуурһан гүннүүдэй Европо руу нүүһэн тухай; Азиа болон Европын нүүдэл байдалтай байһан арадуудай ажаһуудал тухай.

Түбэй Азиин олон яһатанай үни холын саг һааша хэрэглэдэг байһан зэр зэмсэгүүдэй, хубсаһа хунарай зүйлнүүдэй музейдэ олоор хадагалагдадаг юм гэжэ мэдээсэе.

Е. СУРМАЧ.

АГТААЛТАЙ ҮҮСХЭЛ

ловичь Крейслинг гэжэ хүн най энэ коллективэй үндэлуурние табиһан юм. Колтивэй түрүүшын дуунууд ербург тухай һэн. Гадна син хойто нютагуудай дуу- олоор гүйсэдхэгдэдэг байМүнөө үеын коллектив нхи ушарта шажан мурй, һымын дуунуудые (псалуудые) гүйсэдхэдэг байна. немец дуунуудаа яһала ор дууладаг.

а коллектив Эрхүүгэй обьдо концертнүүдые харуу, манай республика ерэхэ- Улаан-Удэһөө гадна, Сэын, Кабанскын аймагуухэдэн нютагуудаар ябаһан а. Һүүлшынгээ концерт агатайн аймагай Хүйтэн инда харуулаа. Тиин конгнүүдһээ ороһон бүхы мүнинь энэ нютагта һүмэ бариха гтэ дамжуулагдаха юм гэнемец дуушад мэдүүлһэн

В. ШАГДУРОВ.

ерманиин Фрейбург хотын иверситедэй студентнэрэй існ багшанарай хоор Улаанын ажалшадта һаяхан 2 церт харуулба. Түрүүшын церт этнографиин музейдэ игдаһан юм. Удаань нииполитическэ байшанда үшөө э концерт үгтөө һэн. Энэ рой түүхэнээ багахан баата. 1930 ондо Александр

МВД-һээ мэдээсэнэ

устын 6. Улаан-Удын Жер- үйлсын нэгэ гэрэй подъсоо архи ууһан хоёр хүн дэбэ ха. Удаань эрхэтэн гшэнь хутага гаргажа, Л. еэ хадхахадаа, алажар-

густын 7. Баргажанай райОнёё һууринда ажаһуурхэтэн К. архиин һогтуухубүүнтөөэ хэрэлдээд, тэ- хулгаараар хадхажа алаба. ал үдэр Улаан-Удын Окска үйлсэдэ сээжэдээ хоомо шархатай эрхэтэн М. ин үхэһэн бэе олдобо. тэн И. гэгшэ М. гэгшэтэй уугаад хэрэлдэхэдээ, тэнэгэ шаанан байгаа гэжэ э. Харин М. гэгшэнь уна- 3 литрэй шэл амһарэбдэрхэй дээрэ унажа, үхэлтэ шарха абаһан байгаа.

Августын 8. Баунтын районой Багдарин поселогой эрхэтэн П. хамта архи уужа байһан нүхэртөөэ хэрэлдээд, тэрэнээ хадхаба.

Августын 11. Загарайн районой Онохой поселогой Д. гэгшэ эхэнэр архиин һогтуугаар сугтаа ажаһуудаг нүхэроө хадхажа алаба.

Байгша оной августын 5-һаа 12 болотор республика дотор 257 гэмтэ ябадал гаргагдаа. Үнгэрһэн долоон хоногтой сасуулхада, энэнь 41 гэмтэ ябадалаар олошороо.

Августын 5-һаа 12 болотор 7 хүниие алаһан, 5 эхэнэрые хүсөөр эдпэһэн, 17 хүниие зорюута сохижо гэмтээһэн, 12 ушарта хүниие сохижо тэноһон байна. Тиинхэдэ гүрэнэй, ниитын зооридэ 54 хулгай ороо, харин эрхэтэдэй үмсын зоори 103 дахин хулгайлагдаа. Наркотическа бодосуудые хуряажа абаха ушар 10 дахин дайралдаа. Тиихэдэ милициин хүдэлмэришэдтэ эсэргүүсэхэ 1 ябадал үзэгдэһэн байна.

Үнгэрһэн хугасаа соо республика дотор харгын-транспортна 36 гэнэ усал тохёолдоо. Тэрэ тоодо 11 хүн алуулһан, 36 хүн эндэб янзаар гэмэтэһэн байха юм.

Эндэб гэмтэ ябадал хэһэн, ниитын журам эбдэһэн 804 хүн энэ хугасаа соо Улаан-Удын дотоодын хэрэгүүдэй таһагуудта асарагдаа.

Буряадай ССР-эй МВД-гэй хэблэлэй бүлэг.

ҺОГТУУ ХҮНДЭ ДАЛАЙ ҮБДЭГСӨӨ

Сэнаир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 7.30—«Үглоо». 10.00—«Холодный дом»— уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 10.55—Таанар энээнние шадахат. 11.40— Мультфильм. 12.00 — Чемпионуудтай хамта. 12.15 — Хүүгэдэй хүгжэмэй клуб. 13.00— Шэнэ һониной албан. 13.15 — Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 13.30— Н. Лесков. Фильм-концерт. 16.15— «Профессия—следователь» — уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 17.25—Абьяас шуналтай хүнүүд тухай. 17.40—Венгр хатарнууд. 18.00— Баримтата фильм. 18.30—«Не путайся под ногами»— уран һайханай фильм. 19.30—Шэнэ һониной албан. 19.45—Планета. 20.30—«Долг памяти и справедливости». 21.00 — Поэзи. 21.05—«Холодный дом» —уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 22.00—Время. 22.40—Оредууд — Парижда. 23 40 — Кубаниин хасагуудай гүрэнэй хоорой концерт. 00.45— Улаан-Удын шэнжэлэл. 01.05— А. С. Пушкинай нэрэмжэтэ Курска драмтеатрай фильм-зүжэг. 02.45—Спортын үнэнэй зүйлнүүдээр Европын чемпионат. 03.30—«Холодный дом»— уран һайханай фильм. 2-дохи сери.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00—Үглоонэй гимнастика. 9.20— Камерна оркестрэй концерт. 9.50 — Адам Смидэй мүнгэн зоори. 10.30—Мультфильм. 11.25—«В связи с переходом на другую работу»—уран һайханай фильм. 2-дохи сери. Россин телевидени. 12.25—Борис Покровский. Моцартын оперо табина. 13.30—Владимир Чугуевай аяншалганууд. 14.10 — Хатарай театр. 14.30—Хүүгэдтэ фильм. 15.35—А. С. Пушкинай нэрэмжэтэ музейн ... ряадай ТВ. 18.20—... нүүд. «Контакт». 18.50—Трясина. ... 19.30—Шалгалта ... зүрхэнэй үбшэ... тата фильм. 20... Москва. 21.00—... 21.15—Амгалан ... гашуул!» 21.30—... най зүйлнүүдэр... пионат. 22.00—... «Крыша» — уран ... фильм. 00.30 — ... 00.45— Ниислэл... стролёор.

САХАЛИНУУДАЙ «МҮРЫСӨӨН»

һалхи һэбшээгүй, аалин намдуу нарата үдэр холые хаймадан хаража байхада, Байгал далай дээрэ хэды гоёб даа! Мэдээжэ дуунай «Алдарта Байгал — арюухан далай, Буряадайм солые суурхажа байнаш...» гэһэн үгэнүүд тэндэ соносторжо байһандал үзэгдэхэ...

Мянган хашарһаараа миралзатан байдаг үһанайнь нюруу дээгүүр сахали шубууд сайран ниндэдэг ха юм. Загаһаар хооллодог, хомхой тэдэ шубууд загаһашадай губшуурай гү, али гүльмэнүүдэй далайн эрьедэ ойртохо бүри олошордог даа. Юундэб гэхэдэ, загаһашадай губшуурнуудые «удэшэжэ» ябахадаа, эдеэ хоолдо хүртэдэг байна бшуу. Далайн эрье дээрэ шэдэһэн загаһа буляалдажа байһан сахалинуудые харахада, одоол һонин даа! Фото-журналист Е. Чернышовой буулгаһан сахалинуудай «мүрысөөн» эндэ харуулагдана гээшэ.

С. СТЕПАНОВ.

БАЙГАЛ ДЭЭРЭ АМАР

Чернобылиин ехэ гэнэ усалда дайрагдаһан 85 үхибүүд июлиин 16-һаа августын 5 болотор манай Буряад орондо амарһанаа, һаяхан нютагаа бусаба. Белоруссиин ССР-эй Гомельско областиин Лельчугскэ районһоо, Пинск ба Минск хотонуудһаа ерэһэн 85 үхибүүд түрүүшээр Мухар-Шэбэрэй районой «Березка» гэжэ лагерьта, һүүлдэнь Байгал далайн эрьедэхи Максимихын «Турист» гэжэ фирмын бааза дээрэ амараа. Тэдэнтэй суг Голландиин «Калчерал экспресс», Белоруссиин «Некст стоп» гэжэ эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд, мүн һургуулиин багшанар, хүмүүжүүлэгшэд ерэлсэһэн байна.

Нёдондо жэлдэ үнгэргэгдэһэн «Байгал — Сибириин эрдэни зэндэмэни» гэжэ соёлой-экологическа фестивальда хабаадагшад Чернобылиин гашуудалта ушар тухай асуудал зүбшэн хэлсэхэдээ, эндэхи үхибүүдые асаржа, Байгал дээрэ амаруулха гэжэ шиидээ һэн. Үхибүүд мүнгэнэй талаар өөһэдөө бэеэ ханганхай. Жэшээлхэдэ, Пинскын хүүгэдэй уран зурагай һургуулиин хүмүүжэмэлнүүдэй өөһэдынгөө элдэб гоё зурагуудые Голландиди эльгээхэдэнь, эндэхи «Калчерал экспресс» гэжэ эмхи зургаан нигүүлэсхы сэдьхэлэй аукцион эмхидхэжэ, зурагуудыень худалдаад, мүнгыень һөөргэнь үхибүүдтэ дамжуулһан байна. Харин Буряад ороной талаһаа Байгалай, мүн нигүүлэсхы сэдьхэлэй ба элүүр энхын жасануудай, Улаан-Удын 47-дохи һургуулиин дэргэдэхи махабадаа элүүржүүлгын-спортивна түбэй, АПК-гай «Бурятколхозздравница» нэгэдэлэй, «Священный Байкал» гэжэ шэнэ журналай, Элүүрые хамгаалгын министерствын хүдэлмэрилэгшэд үхибүүдэй амаралтые эмхидхэхэ харюусалгата уялга даажа абаа һэн.

Хэлсээнэй ёһоор, элүүр энхэ үхибүүд эндэ амарха байһан һаа, тэдэнэй хахадһаа олонхинь булшархайн үбшэнтэй байшоо. Тиимэһээ медицинэдэ хандаха баатай бологдоо һэн. Эндэ заншалта бэшэ медицинын «Алтермед» гэжэ түбэй врач Анатолий Базарович Цыденовэй хүтэлбэри доро Зүүн зүгэй медицинын түбэй, эндокринологическа диспансерэй бүлэг врачнууд түлөөһэгүйгөөр үхибүүдые эмшэлһэн байна.

Үхибүүд бэе махабадаа элүүржүүлхэһээ гадна, һонирхолтойгоор... лай тухай ... дые бэлдэ... нютагаа бу... гуудаа Голл... дамжуулжа, ... — Байгал» ... циондо дэ... ха. Тэдэнэр ... һон мүнгөө... гээ амарат... но. Чернобы... рагдаһан үх... тые эмхидх... зургаануудай... байгша оной... сугларжа, ... ниие манай... үхибүүдтэй... тухай асуу... зорилготой.

АЛИМ ЖЭМЭС СУГЛУУЛАГШАДАЙ АНХАРАЛДА

Бидэнэр хэр үгһаа хойшо ургасын эдеэшэхэдэ, хүбшэ тайгада гаража, мойһо, алирһа, үхэр нюдэ, һархяаг суглуулжа абадаг заншалтай болонхойбди. Энэмнай байгаалиин жама ёһон гээшэ бээ. Һархяаг хүбшэдэ хура бороогой ороһоной һүүлээр, харин алим жэмэс болоһон хойнонь суглуулдаг ха юмбибди. Харин заримашуул, илангаяа хонжоо наймаа хэхэ дуратайшуул үхэр нюдэ, алирһанай, нэрһэнэй хүсэд эдеэшээгүй байхадань, хүбшэ тайгада гаража, хайра гамгүйгөөр суглуулжа, ногоон базаар дээрэ наймаалжа үрдихээ эрмэлээнэ. Дэлгүүр дээрэ алим жэмэсэй бии болоходо, хотын ажалшад һүрэг һүрэгөөрөө хүбшэдэ гаража, эдеэшээгүй ургамал түүхэдээ набша номааень хайра гамгүйгөөр хухална, хүсэд эдеэшээгүй ургаса түүнэ.

Республикын Ойн ажахын министерство ой тайгада сагһаа урид хүн зоной һундэлдэхэгүйн тулада жэл бүри алим жэмэс суглуулха хаһые арад зондоо мэдээсэдэг болонхой.

Байгша ондо алим жэмэс али нютагта эртэ эдеэшэжэ, түүхээр болоһон тухай болзор гаргагдаа. Жэшээнь, Ивалгын районой ажалшад нэрһэ, мойһо, үхэр нюдэ августын 3-һаа 17 болотор суглуулжа абаха аргатай. Харин алирһа, нохойн хоншоор болон һамар августын 31-һээ эхилжэ түүхэ, сохиходо болохо юм. Тиихэдэ Кабанскын, Прибайкалиин, Хэжэнгын, Хориин, Бэшүүрэй районуудай ажалшад мүн лэ иимэл хаһануудта алим жэмэс суглуулха, һамар сохихоор хараална.

Хүбшэ, тайгада байгаалиин хэшэг суглуулхаяа гараһан ажалшад нютагуудайнгаа ойн ажахын хүдэлмэрилэгшэдһөө тусхай зүбшөөл абаха ёһотой. Тиимэ зүбшөөлгүйгөөр ойдо гараһан ажалшад яла түлэхэ эзэмдэ орожо магадгүй. Тиихэдэ ой тайгада гал түймэрэй дүрим сахяагүй ажалшад абаһаар 10 түхэригэй ялада ороходоо болохо.

Энээнһээ гадна саг болзорһоонь урид алим жэмэс суглуулһан ажалшад нэгэ килограмм жэмэсэй түлөө 7 түхэриг 50 мүнтэ, һамар — 10, шасарганын түлөө 15 түхэриг яла түлэхэ ёһотой. Тиихэдэ бусад ургамалай түлөө худалдагдаха сэнһээнь гурба дахин үлүү яла тохогдожо болохо бшуу. Эдэ бүгэдые хараада абажа, алим жэмэс суглуулха болзорыень алдангүй, байгаалиин хэшэг суглуулхадаткай болохол даа.

СПОРТ

СУРХАЙТА НУУРАЙ Э

Буряадай ССР-эй кооперативуудай болон бага предприятинуудай профсоюзуудай совет өөһэдынгөө хүдэлмэришэдэй дунда спартакиада үнгэргэбэ.

Сурхайта нуурай амаралтын база дээрэ августын 2-һоо 4 болотор үнгэргэгдэһэн энэ зунай 1-дэхи спартакиада спортын юһэн зүйлөөр үнгэргэгдөө. Тусхайлбал, 100 метртэ урилдаан, 4×100 метртэ эстафетэ, столой теннис, бильярд, загаһа хахуулаар агналга, аргамжа таталга, волейбол, онгосоор болон катамарангаар урилдаан болоно. Эхэнэрнүүд урилдаагаар, волейболоор, столой теннисээр мурысэбэ.

Хоёр үдэр үнгэргэгдэһэн энэ мурысөөнэй дун согсолходо, барилга-заһабарилгын управлениин (РСУ) кооперативай «Палистра» гэжэ эбтэй эетэй команда эгээл олон очко абажа, түрүүшын һуурида гараба.

19 ЖЭЛ БОЛОЖ

Сибириин уласхооондын 11 марафон Омск хотодо үнгэргэгдэбэ. Энэ мурысөөндэ манай ороной 3040 хүн хабаадаа. Гадна 25 хүнһөө бүридэһэн дэлхэйн суглуулагдамал команда табигдаһан байна. Тус командада Австрали, Англи, Германи, Голланди, Норвеги, Польшо, США, Франци болон Японой түлөөлэгшэд оруулагдаа.

Энэ мурысөөндэ манай нютагай суута спортсменүүдэй нэгэн — 5000 метрэй зайда СССР-эй гурба дахин чемпион Геннадий Темников хабаяа туршажа үзэбэ.

Нютагаймнай хубүүн 38 километр соо түрүү зэргэдэ ябабашье, һүүл тэшээ ахигдаа һэн. Геннадий түрүүшын һуурида гараа һаа, «Лада» түхэлэй автомобиляар шагнагдаха һэн. Энэ шанда Ульяновск хотын түлөөлэгшэ, уласхоорондын классай спортын мастер Рустам Шагиев хүртөө.

ФУТБОЛОЙ

ВЛКСМ-эй ЦК-гай «Арһан бүмбэгэ» гэжэ клубай шанда хүртэхын түлөө эдиршүүлэй дунда футболоор республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурысөөн авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй «Забайкалец» гэжэ спортклубай стадион дээрэ болобо. Эдир футболистнууд наһанай хоёр бүлэгөөр мурысэһэн байгаа.

Дундуур наһанай бүлэгтэ Прибайкалиин районой эдир футболистнууд түрүү һуури эзэлбэ. Түнхэнэй болон Хэжэнгын районуудай түлөөлэгшэд шангай һууринуудта гараа.

Аха наһанай бүлэгтэ Улаан-Удын 49-дэхи һургуулиин һурагшад онсо шалгарба. Мухар-Шэбэрэй болон Хориин районуудай команднууд хоёрдохи, гурбадахи һууринуудые эзэлһэн байха юм.

* * *

Футболоор республикын кубогта хүртэхын түлөө мурысөөн үргэлжэлһөөр. Онохойн «Восход» Улаан-Удын хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой «Металлист» командые 2:1 тоотойгоор шүүжэ, түгэсхэлэй нааданай дүрбэнэй нэгэ хубида гараба.

Энэ команд... ниашвили ... ехэ хубита ... дэглэгдээ. ... гэн шангаар ... Тиихэдэ 1-д... команда ... дүрэ... гөөр, дурэ...

ҺОНИН

Клубай ком... да футболоор ... эй түрүү һуури ... 41-дэхи мурысө... дүхэригэй наад... Авиационно үйл... дэлэй «Инициа... нэгэдэхи дүхэ... нааданууудта За... таллургда» ... шүүгдэбэшье, ... ганууудтаа ... «Шахтерые» 3... цые» 2:1 тоотойг... очкотойгоор ... Хориин районо... команда «Ста... тойгоор бүлэ... илалта туйлаа...

Транспортын ... очкотойгоор ... эзэлнэ. ЛВРЗ-гэй ... команда, Онохо... тус тустаа 20. ... удаадахи һуурин...

Хоёрдохи дүр... нууд эхилээ. Э... ва» ЛВРЗ-гэй ... тоотойгоор тэнц... тив» «Стекольщ... тойгоор илаһан ...

Б-М.

ЭЭЭЭ

19-ней ... Премьер... гиперт... кабинедэ... ... ССС... ... ...